

**Pécsi Tudományegyetem
Általános Orvostudományi Kar
Gyógyszerésztudományi Szak
Farmakognóziai Tanszék**

Népi gyógynövényismeret Erdővidéken

Szakdolgozat

**Konzulens:
Dr. Papp Nóra PhD**

**Készítette:
Bartha Sámuel Gergely**

Pécs, 2013

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés.....	3
2. Szakirodalmi áttekintés.....	4
2.1. Erdélyi etnobotanikai kutatások.....	4
2.2. Erdővidék.....	4
3. Alkalmazott módszerek.....	6
3.1. Gyűjtés helyszínei.....	7
3.2. Gyűjtés ideje	8
3.3. Gyűjtési módszerek.....	8
4. Eredmények és következtetések.....	9
5. Összefoglalás	41
6. Irodalomjegyzék.....	42
Internetes irodalomjegyzék	49
Illusztrációk jegyzéke.....	49
Köszönetnyilvánítás.....	50
Mellékletek	

1. Bevezetés

A **népi növényismeret** vagy **etnobotanika** „az etnotudományok” között kiemelkedő jelentőségű, több országban az intenzíven kutatott tudományterületek és oktatott tárgyak közé tartozik. Az idők során különféle szakmák képviselői (botanikusok, gyógyszerészek, orvosok, néprajzkutatók) művelték. Péntek János és Szabó T. Attila (1985) véleménye szerint a tudományterület kutatásának megélénkülése *„annak a történelmi korszakváltásnak a szükségszerű következménye, amely a hagyományos népi kultúrák felbomlását eredményezi”*. A rohamos életmódváltás miatt Magyarországon az utóbbi negyven évben szinte teljesen megszűnt vagy jelentéktelenné zsugorodott a természetes gazdálkodás, ezért is sürgető feladattá vált a hagyományos népi kultúrában felhalmozott természeti ismeret számbavétele. Korunk embere gyógyszertárakban, boltokban szerzi be gyógyhatású készítményeit. A városokban élők gyógynövényismerete – főként a fiatal korosztálynál – alig mérhető, s a falvakban is nagyon szegényes a gyógynövényhasználat.

Erdélyben az ismert 20. századi események folytán sajátos társadalmi és gazdasági kényszereknek köszönhetően (nagyipari növény és állattenyésztés megszűnése, a városi nagyipar folyamatos leépülése folytán falvakba visszatelepülő lakosság) számos vidéken, így Székelyföldön is megnőtt a mezőgazdaságból élők száma. Történelméből fakadóan Székelyföldön – más Kárpát-medencei tájaktól eltérően – még napjainkban is erős a hagyományőrzés; néprajzi tudásanyagokat megőriztek, átörökítettek.

Szüleim Erdélyben nevelkedtek, édesapám Erdővidéken. Kisgyermek korom óta nyaraim nagy részét az erdővidéki Nagybaconban töltöttem apai nagyszüleimnél. Rokonaimmal, barátaimmal erdőt-mezőt bebarangoltunk, sokszor segítettem a mezei munkákban. Megfigyeltem, hogy kisebb betegségekkel és panaszokkal nem siettek azonnal orvoshoz, „otthoni szerekkel” próbálták enyhíteni a tüneteket. Nagymamám, a rokonok és a szomszédok is rendszeresen gyűjtöttek gyógynövényeket, ami felkeltette érdeklődésemet. Egyetemi tanulmányai során is szívesen foglalkoztam gyógynövényekkel.

Irodalmi forrásokban nem találtam adatokat erdővidéki etnobotanikai kutatásokról, így családi kötődésem és helyismeretem miatt kutatásaim helyszínéül Erdővidéket jelöltem ki. Fontosnak tartom a még fellelhető népi gyógyászati adatok gyűjtését, lejegyzését és továbbadását, ezért választottam TDK és diplomamunkám témájaként a népi gyógynövényismeret kutatását Erdővidéken.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1. Erdélyi etnobotanikai kutatások

Az emberiség történelme során a növények és a növényekből kivont származékok képezték a kezelés alapját. A 19. század közepétől kezdtek alkalmazni a gyógyászatban olyan vegyületeket is, amelyek a természetben nem léteznek. A gyógyszerkémia rohamos fejlődésével párhuzamosan a 20. század végére a növényi drogok használata csaknem teljesen kiszorult a modern medicinából, azonban a környezet szennyeződésének fokozódása és a kemikáliák nagyfokú használata a természetes gyógymódok új reneszánszához vezetett.

A múlt század '60-as éveitől Erdélyben végzett gyűjtésekről számos kutató közölte etnobotanikai kutatásainak eredményeit. Legtöbb adat a **Gyimesekből** és **Kalotaszeg** vidékéről származik. Legkorábbi Rácz és Holló közleménye (1968), ezt követi Kóczián Géza többszöri gyűjtőútja az 1970-es években (Kóczián et al. 1975, 1976). Szintén gyimesi gyűjtést végzett Rab (1981, 1982), Frenzl (2001), Frenzl és Balogh (2004, 2006), Antalné (2003) és Papp (2011). Kalotaszegen Szabó T. Attila botanikusként és Péntek János nyelvészként került kapcsolatba a népi gyógynövényismerettel: etnobotanikai kutatási módszereket dolgoztak ki, kérdőívvel és statisztikai elemzésekkel (Péntek, Szabó 1985). Kalotaszeg térségéről etnobotanikai tanulmányokat közölt még Vasas (1985) és Szabó (2002).

A régi **Bukovina** területéről elszármazott székelyektől gyűjtött Grynaeus és Szabó (2002). A moldvai csángók gyógynövényismeretéről Halászné (1981, 1993) és Halász (2010), **Sóvidéken** és a **Nagy-Homoród** mentén Gub Jenő (1991, 1993, 1996, 1998) gyűjtései ismertek. Tarisznyás Márton (1978) a **Gyergyói-medencéből** közölt adatokat. **Szentegyházán** Frenzl Kata végzett gyűjtőmunkát (Frenzl 2001), a hozzá közeli **Lövétét** pedig Boris és Papp mérte fel (Boris 2010).

2.2. Erdővidék

Erdővidék a Keleti-Kárpátok legdélibb kárpátközi medencéjének, a Barcasági-medence északi nyúlványában, a Baróti-medencében fekszik. Területe 600 km², 23 településén 2012-ben 29 670 lakossal. Települései az Oltba ömlő Barót, Kormos és Ajta patakok mentén helyezkednek el. Bár földrajzi szempontból gondosan körülölelt – Keleten a Baróti-hegység, Nyugaton a Persányi-hegység, Északon a Dél-Hargita nyúlványai zárják közre –, nem számít elzárt vidéknek: csaknem azonos távolságra, 50-70 km-re helyezkedik el Brassótól, Székelyudvarhelytől, Sepsiszentgyörgytől és Csíkszeredától. Központja Barót

mezőváros, majd bányaváros, vásáros központ. Itt kereszteződnek Észak-Dél és Kelet-Nyugat irányban a medencét átszövő, 2010 óta immár jó minőségűnek mondható aszfaltozott utak. Vasútvonal az Olt mentét követve nyugaton (Ürmösnél) érinti.

Földjén minden földtörténeti korszak képződménye megtalálható. Ásványkincsei közül jelentős mennyiségben van lignit, vasérc, mészkő, többfajta épületkő (andezit, bazalt), bentonit, opál, szerpentin és azbeszt. Az erdőn-mezőn található közel 150 ásványvízforrás közül többet palackoznak (Bibarcfalva, Vargyas). A források vegyi összetétele változatos, több közöttük gyógyhatású, köréjük fürdőket telepítettek (Uzonka, Székelyszáldobos, Bibarcfalva).

Éghajlatát a zárt medencejelleg és tengerszint feletti magassága (közel 500 m) határozza meg. Átlagos évi középhőmérséklete 7,1 °C; -7 °C átlagos januári minimumokkal és 17 °C átlagos júniusi maximumokkal. Legcsapadékosabb hónapjai: május és július. Szélvédett, ritkán hideg télelőkön jelentkeznek a Berecki-havasokon és a Dél-Hargita vonulatain átbukó keleti szelek.

Nevének megfelelően területének nagy részét ma is erdők borítják. Összefüggő hatalmas kiterjedésű bükkösök, tölgyerdők foltjai, a bükkösök övezete felett a Kakukkhegyen lucfenyőerdő található. Az erdőövezet alatt havasi legelők, kaszálók terülnek el. Kis kiterjedésű szántók a falvak közvetlen közelében, gyümölcsfák legtöbbször csak kertekben található. Természetvédelmi terület a Lucs és az uzonkafürdői tőzegláp, ahol több védett növényfaj található, így például az apró nyír (*Betula nana*) és a kereklevelű harmatfű (*Drosera rotundifolia*). Vadállománya gazdag, számos aranyérmes gímszarvas-, vaddisznó-, farkas- és medvetrófea került ki a vidékről. A vargyasi karsztvidéken hiúz, a Kakukkhegyen fajd tanyáz.

A terület lakossága ma is nagyrészt mezőgazdaságból, erdőgazdálkodásból él. Ipar a baróti szénbánya bezárása óta (2005) gyakorlatilag nincs.

Lakosságának 92%-a magyar anyanyelvű, a juhászorként betelepülő románok elmagyarosodtak, vallásukat (ortodox) azonban őrzik. A múlt század '50-es éveitől rohamos arányban nőtt a cigány lakosság száma, helyenként (Magyarhermány, Székelyszáldobos) túlhaladta a magyar lakosok számát.

A térség jeles szülöttei között említhető Benedek Elek, Kriza János, Bölöni Farkas Sándor és Baróti Szabó Dávid. Szintén e táj szülöttje Benkő József (Bardóc, 1740. december 20. – Középjáta, 1814. december 28.) református lelkész, teológus, botanikus, történétíró, nyelvész. Magyarországon ő volt az első, aki Linné botanikai rendszerét magyar nyelven ismertette. Az 1780-81-ben befejezett és a pozsonyi Magyar könyvház által kiadott kötetében

a névjegyzék mintegy ezer növényfaj nevét tartalmazza latin, magyar, német és francia nyelven. Legfontosabb növénytani munkájának a kéziratban maradt "Flora Transsylvanica"-nak nyoma veszett, így növénytani kutatásairól csak a megmaradt kéziratokból, illetve megjelent könyvekből szerezhetünk tudomást. A növények tudományos terminusain kívül megjelölte azok népies magyar, német és román nevét is. Mintegy hatvan olyan növénynév ismert, amelyet Benkő említ első ízben. Tőle származik többek között az őszirózsa, a nefelejcs és az árvalányhaj mai neve. Szenvédélyesen gyűjtötte a növényeket, középajtai birtokán három botanikus kertet is létrehozott mintegy hatszáz növénytaxonnal. A fűvészkertet egyrészt oktatási, másrészt gyógyászati célra használta. Botanikai érdemei elismeréseképpen kortársai róla neveztek el egy általa felfedezett füzike fajt (*Epilobium Benkőianum*). Erdővidéken nagy megbecsülésnek örvend, a középajtai és bardóci általános iskola nevét viseli; a középajtai református templom udvarán felállították mellszobrát, valamint tervezik fűvészkertjének újraterelítését is. Végül megemlítendő Kisgyörgy Zoltán (Nagyajta, 1929. március 31.) gyógyszerész, docens, gyógynövénykutató, aki szintén e táj szülöttje. A gyógynövények lelőhelyeinek (Csík, Háromszék, Barcaság, Fogarasi-medence) mennyiségi viszonyairól, valamint a hatóanyagokról és a növények belső felépítéséről több közleményben számolt be.

3. Alkalmazott módszerek

3.1. Gyűjtés helyszínei

Erdővidék 23 települése közül 8 helyen végeztem gyűjtőmunkát, amelyeket röviden ismertetek; a lakosok számát a 2002-es népszámlálás adatai alapján, a helységnév után zárójelben közlöm.

Bibarcfalva (775): 1332-ben említik először; borvizét 1880 óta palackozzák. Baróttól 5 km-re fekszik; gyógyszertárba, orvoshoz oda járnak a lakosok (melléklet 1. ábra).

Kisbacon (558): 1567-től lakott település, Benedek Elek szülőfaluja; Nagybaconhoz tartozik. Hetente egyszer van orvosi rendelés, a betegeket a nagybaconi orvos látja el. Gyógyszertára nincs (melléklet 2. ábra).

Felsőrákos (893): 1235-től lakott település, Baróttól 4 km-re nyugatra, a Kormos patak jobb partján fekszik. A falunak orvosa, gyógyszerésze nincs, lakosai Barótra járnak (melléklet 3. ábra).

Nagybacon (1932): 1334 óta folyamatosan lakott település, iskoláját 440 éve említik először. A lakosság fő foglalkozása az állattenyésztés és erdőgazdálkodás. Gyógyszertára 1961-től, állandó orvosa 1962-től, állatorvosa 1963-tól van (melléklet 4. ábra).

Szárzajta (782): Nagybacontól 7 km-re fekszik, Erdővidék egyik legelzártabb településének számít. Lakosai ma is nagyrészt állattartásból élnek. Orvoshoz és gyógyszertárba lakosai Nagybaconba járnak (melléklet 5. ábra).

Székelyszáldobos (1409): Bardóchoz tartozik, itt a legjelentősebb a cigány lakosság száma (több mint 700). Határában jó minőségű borvízforrások találhatóak. Gyógyszertárba, orvoshoz a 2 km-re fekvő Bardócra járnak lakosai (melléklet 6. ábra).

Uzonkafürdő (54): Az 1016 méter magas Nagymurgó északi lábánál, 650 méter magasan fekszik Nagybacontól 8 km-re. Igazi szubalpin klímája van. Mint a neve is jelzi, ez a település nem falu, hanem fürdőhely. Virágkorát a múlt század '30-as, '40-es éveiben élte. Állandó lakosai 1938 óta vannak: a Gyimesekből betelepült katolikus csángók; állattartásból és erdőkitermelésből élnek. Hetente egyszer van házi orvosi rendelés, amit a nagybaconi orvos lát el (melléklet 7. ábra).

Vargyas (1902): Nevét 1332-ben említik először. Orvosa 1957 óta van, gyógyszertár 1957 és 1977 között működött (melléklet 8. ábra).

3.2. Gyűjtés ideje

2010 tavaszán elővizsgálatot végeztem Nagybacon és Kisbacon községekben abból a célból, hogy etnobotanikai ismeretek szempontjából megfelelő-e a vidék további kutatásokra. 2010-ben témavezetőmmel és Balogh Lajossal 11 napot töltöttünk Erdővidéken; ekkor Nagybacon, Kisbacon és Uzonkafürdő települések etnobotanikai adatait mértük fel. 2012-ben 14 napot töltöttem a térségben, amikor Bibarcfalva, Felsőrákos, Szárazajta, Székelyszáldobos, Vargyas községeket mértem fel.

3.3. Gyűjtési módszerek

Adatközlőink elsősorban a 60 év feletti korosztályba tartoztak. A 8 erdővidéki településen összesen 46 adatközlővel (14-98 évesek; melléklet 9-13. ábra) elsősorban kötetlen beszélgetésekre és félig-struktúrált interjúkra törekedtünk (melléklet, interjú-részlet): ilyenkor egy vázlat alapján irányítottuk a beszélgetéseket (betegségcsoportok szerint tettük fel a kérdéseket), de hagytuk, hogy adatközlőink szabadon „kalandozzanak”. Minden esetben kértük a helyiek továbbajánlását (hólabda-módszer; 1. internetes forrás). Beszélgetéseinket Olympus WS-110 és Olympus VN-7700-típusú diktafonokkal rögzítettük (összesen 45 óra), közben jegyzeteltünk és fényképfelvételeket (~ 2100 db) készítettünk (Canon Ixy Digital, Panasonic Lumix DMC-FZ8). Az említésre került növényfajokról herbáriumot készítettünk a pontos botanikai azonosítás és a tévesztések elkerülése céljából. A taxonok azonosítása határozó kézikönyv (Király 2009) használatával történt. Amennyiben az időjárás és az adatközlőnk egészségi állapota lehetővé tette, terepi vizsgálatokat végeztünk, mivel fontosnak tartottuk az egyes növénytaxonokat természetes élőhelyükön vizsgálni.

Munkánk során feljegyeztük az ismertett gyógynövényfajok helyi elnevezését, élőhelyét, a felhasznált részt, az elkészítés módját és készítménytípusát. Az erdővidéki emberek életében napjainkban is fontos szerepet tölt be az állattartás, ezért számos népi állatgyógyászati adatot is feljegyeztünk, valamint a betegségekhez, gyógynövényekhez kapcsolódó hiedelmeket, irracionális elemeket is.

4. Eredmények és következtetések

Eredményeinkben a gyógynövényeket tudományos elnevezésük szerinti betűrendben ismertetjük. A népi elnevezéseket *dőlt betűvel* jeleztük. Ha az egyes taxonok népi elnevezése megegyezett a hivatalos magyar névvel, ott csak ez utóbbi nevet tüntettük fel. Az elnevezések után a hivatalos drogrész tudományos elnevezése következik; ahol adataink alapján a hivatalostól eltérő növényi részt is említettek, azokat magyarul közöljük. A készítménytípusok esetében amennyiben feldolgozás nélkül alkalmazták a fajokat, külön nem tüntettük fel ezt az adatot. Ezután a népgyógyászati adatok összegzése olvasható, legtöbbször az adatközlők szó szerinti idézeteivel, amelyeket szintén *dőlt betűvel* jeleztünk (ahol kifejezetten gyógyászati adatot nem találtunk, annál a taxonnál „Népi adat” címszó szerepel). Végül „Alkalmazás” címszó alatt egyes taxonokkal kapcsolatban néhány fontos szakirodalmi adatot ismertetünk, amelyek az említésre került népgyógyászati felhasználáshoz többnyire kapcsolódnak, azt alátámasztják.

***Achillea millefolium* L. / közönséges cickafark (Asteraceae/fészkesek)**

Népi elnevezés: *cickafarok, egérfarkúfű, egérfarkú virág, pulykafű, cickafarkkóró, egérfarkúfűvirág*

Drogrész: *Millefolii herba, M. anthodium*

Készítménytípus: tea

Népgyógyászati adatok: idegrendszeri panaszok, méhgyulladás, felfázás; „*A cickafarok, az kitűnő. Ne hol van ez a cickafarok. Kimegyünk, mer ez rengeteg van. Szép fehér. Ez gyulladás. De legtöbbször a méhgyulladás ellen szokták. Főzzük a teát.*”

Alkalmazás: A növény hidroalkoholos kivonatát vizsgálták patkányokon, antioxidáns és gasztroprotektív hatását írták le (Potrich et al. 2010).

***Aegopodium podagraria* L. /podagrafű (Apiaceae/ernyősök)**

Népi elnevezés: *lúdlábfű*

Drogrész: *Aegopodii herba*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: idegrendszeri panaszok, méhgyulladás, felfázás kezelése

***Agrimonia eupatoria* L. / közönséges párlófő (Rosaceae/rózsafélék)**

Népi elnevezés: tüdőfű, apróbojtorján, törpebojtorján

Drogrész: *Agrimoniae herba*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: légzőszervrendszeri panaszok; „Ez törpebojtorján, úgy hívják. Törpebojtorján. Na ez is a tüdőnek. Jó sötét teája van, fogja az edényt nagyon. De a tea maga jó a tüdőnek.”

Alkalmazás: Önkénteseken vizsgálták a növény teájának hatását: egy hónapon át történő fogyasztás után növelte a HDL-szintet (Ivanova and Vankova 2013).

***Alchemilla vulgaris* L. / közönséges palástfű (Rosaceae/rózsafélék)**

Népi elnevezés: palástfű, harmatfű

Drogrész: *Alchemillae herba*

Készítménytípus: teafőzet, borogatás, dunsztkötés

Népgyógyászati adatok: étkezés (saláta), vérzéscsillapító, dagadt láb kezelése, érrendszeri panaszok

Alkalmazás: Patkányokon vizsgálva a növény teája növelte a lipidek és foszfolipidek koncentrációját erythrocyták membránjában, csökkentette az abnormális erythrocyták számát és javulást eredményezett vörösvértestekben artériás magas vérnyomás esetén (Plotnikov et al. 2006).

***Allium cepa* L. / vöröshagyma (Alliaceae/hagymafélék)**

Népi elnevezés: piros hagyma, veres hagyma

Drogrész: *Allii cepae bulbos*

Készítménytípus: forrázat, teafőzet

Népgyógyászati adatok: altató, dióhéjjal és babérlevéllel köhögéscsillapító; „A babáknak amikor kicsikék voltak. Görcsoldó is. Tettünk belé köménymagot, ánizsmagot, piros hagymát. S akkor azt ott itattuk a babákkal.”

***Allium sativum* L. / fokhagyma (Alliaceae/hagymafélék)**

Drogrész: *Allii sativi bulbos, A. s. aetheroleum*

Népgyógyászati adatok: érszűkítő, fogfájás, féreghajtó, magas vérnyomás esetén, sertés gyulladós megbetegedése esetén fokhagyma levét itatták; „Hát a fogba tettünk fokhagymát es, csak az meglökögteti, s belédugtad s meglökögtette, s elmúlt.”

Alkalmazás: A fokhagyma fogyasztása csökkentette a vérnyomást, azonban statisztikailag csak a szisztolés vérnyomásra gyakorolt hatást (Qidwaie et al. 2000).

***Allium ursinum* L. / medvehagyma (Alliaceae/hagymafélék)**

Drogrész: *Allii ursini folium*

Népgyógyászati adatok: szívpanaszok esetén, vérkeringést fokozó, impotencia; salátaként, kompót téli; „A medvehagymát nagyon jó vérnyomásra.”

Alkalmazás: A medvehagyma közepesen gátló hatást fejt ki az ACE enzimre, mind *in vitro*, mind *in vivo* vizsgálatokban, ami hozzájárul a növény kardioprotektív és vérnyomáscsökkentő hatásához (Rietz et al. 1993).

***Alnus glutinosa* (L.) Gärtn. / mézgás éger (Betulaceae/nyírfélék)**

Népi elnevezés: *egerfa, égerfa*

Drogrész: *Alnus glutinosae folium, A. g. cortex*

Népgyógyászati adatok: levele berepedezett, gyulladt lábujjra; festőnövény (*héja* = kéreg); „Az *egerfa* az *pirosat festett*. Nem az a szép piros, de festettek fonalakat, egy olyan különös színt adott.”

***Aloë vera* (L.) Burm. f. / aloe (Aloeaceae/aloefélék)**

Népi elnevezés: *gyógykaktusz, áloe vero*

Drogrész: *Aloe capensis*

Népgyógyászati adatok: fülgyulladás kezelése a levél nedvének fülbe cseppentésével

Alkalmazás: A növény egy poliszacharidjának (acemannán) biztonságosságát és hatékonyságát igazolták aftás fekélyek esetén (Bhalang et al. 2012).

***Anethum graveolens* L. / kapor (Apiaceae/ernyősök)**

Drogrész: *Anethi fructus*

Népgyógyászati adatok: uborka eltevéshez fűszer, szélhajtó; „*S ugorka közti tesszük a kaprot.*”

Alkalmazás: Összesen 24 alanyon végeztek randomizált kettős vak placebo kontrollal vizsgálatot, amelyekben a növény kivonatának trigliceridszint-csökkentő hatását igazolták (Mansouri et al. 2012).

***Apium graveolens* L. / zeller (Apiaceae/ernyősök)**

Népi elnevezés: *celler*

Drogrész: *Apii herba*

Népgyógyászati adatok: étkezési célból

Alkalmazás: Egyes kísérletekben a növény MAO-A - gátló aktivitással rendelkezett, míg szerotonin-visszavétel gátlására nem volt hatással (Jäger et al. 2013).

***Arctium lappa* L. / közönséges bojtorján (Asteraceae/fészkesek)**

Népi elnevezés: *szúrós bojtorján*

Drogrész: *Bardanae radix*, levél

Készítménytípus: tinktúra, borogató, teafőzet

Népgyógyászati adatok: levele csonttörésre és duzzadt tőgyre, ütésre; levele kékszeszben dagadásra; „*S akkor azt mondta, el volt feketedve, hogy ebbe a bojtorján lébe töltsek kékszeszt, s azzal borogassam, mert az oldja fel. S tényleg az nagyon-nagyon jó vót, mert azzal borogattuk, s azok a kék aláfutások szerre felszívódtak.*”

Alkalmazás: A brazil népi orvoslásban a növényt emésztő-szervrendszeri tünetek enyhítésére használják, igazolva hatását akut vastagbélgyulladásban (Almeida et al. 2013).

***Armoracia lapathifolia* Usteri (Brassicaceae/keresztesvirágúak)**

Drogrész: *Armoraciae radix*

Készítménytípus: borogatás

Népgyógyászati adatok: fogfájás esetén, reszelve lábra láz esetén, lovak kehességére (nem gyógyít, csak tünetmentesít!), roborans; „*Tormát is reszeltünk a talpikra. Az is húzta a lázat.*”

***Artemisia absinthium* L. / fehér üröm (Asteraceae/fészkesek)**

Népi elnevezés: *fehérüröm*

Drogrész: *Absinthii herba*, mag

Népgyógyászati adatok: féreghajtó; „*S még azelőtt bevette a fehérüröm, itt a kertbe pont van nekem. Az lehúzta ezeket a bogyókat, mikor meg van érve, s átszítáltuk, s kicsi evőkanállal bevett egymás után három reggel.*”

***Artistolochia clematitis* L. / közönséges farkasalma (Aristolochiaceae/farkasalfélék)**

Drogrész: *Artistolochiae herba*, levél

Készítménytípus: borogató

Népgyógyászati adatok: levele gyulladásra, gennyes sebre (állat- és humán gyógyászatban is), gabonában molyok ellen; „*A farkasalmának a levelit megfőzték, melegítették s megborították. Lehúzza azt a nagy gyulladást.*”

***Beta vulgaris* L. var. *conditiva* Alef. / cékla (Chenopodiaceae/libatopfélék)**

Drogrész: gumója, leve

Népgyógyászati adatok: roboráns; „*Ez a cékla... a szervezetnek nagyon jó. Erőssítő*”

***Betula pendula* Roth. / közönséges nyír (Betulaceae/nyírfélék)**

Drogrész: *Betulae folium*, virics

Népgyógyászati adatok: levele lábizzadásra, levele festékként, ágai seprűnek; a virics italként; viricselésről: „*Mesze előtt, akkor már vége...likat vágott a fán, annyira folyt a leve, hogy meg lehetett igya.*”

Alkalmazás: A levél kivonatának gasztroprotektív hatását vizsgálták 90%-os etanollal indukált fekélyben patkányokon. A levél kivonata csökkentette az etanol által kiváltott fekélyt (Germanó et al. 2012).

***Brassica oleracea* convar. *acephala* var. *gongylodes* L. / karalábé**

(Brassicaceae/keresztesvirágúak)

Drogrész: gumó

Készítménytípus: borogató

Népgyógyászati adatok: gyulladt térdre, mellre

***Brassica oleracea* var. *capitata* L. / fejes káposzta (Brassicaceae/keresztesvirágúak)**

Drogrész: *Brassicae oleraceae succus*, levél

Készítménytípus: borogató

Népgyógyászati adatok: levele fagyásra, gyulladt mellre, térdre, sebre, *vízzeres* panaszok kezelésére; „*S télen, ha elfagyott az ember keze, lába káposztalapit tettünk rea.*”

Alkalmazás: A káposzta gyomorfekély-ellenes hatását vizsgálták és igazolták (Carvalho et al. 2011).

***Calendula officinalis* L. / körömvirág (Asteraceae/fészkesek)**

Népi elnevezés: *cigánvirág*, körömvirág

Drogrész: *Calendulae flos*

Készítménytípus: kenőcs

Népgyógyászati adatok: a disznózsírral készített kenőcs, sebek és visszeres panaszok kezelésére alkalmazható. *”Körömvirág. Ez nagyon régen is jó volt. Zsírral csinálták. Leszedtük, megszáritottuk. Annyira megszáritottuk, hogy mozsárba összetörtük, s házi zsírral összekavartuk. S aztán hűtőszekrény nem volt, bétettük a pincébe polcra. Hát egyszer ez viszéres lábnak.”*

Alkalmazás: A virág alkalmazása mellett a körömvirág levélkivonatának szignifikáns gyulladásgátló hatását igazolták állatkísérleteken dextrán által kiváltott láb-ödémában (Preethi et al. 2009).

***Calystegia sepium* (L.) R. Br. / sövényzulák (Convolvulaceae/szulákfélék)**

Népi elnevezés: *szulák*

Drogrész: *Calystegiae sepii herba*, levél

Készítménytípus: borogató

Népgyógyászati adatok: levele régen sebek kezelésére; *„Régen tettük a szuláklapit sebre ..., mer nem vót más orvosság.”*

***Cannabis sativa* L. / kender (Cannabaceae/kenderfélék)**

Népi elnevezés: *kender*

Drogrész: *Cannabis fructus, C. herba*

Népi adatok: gyógyászati alkalmazást nem találtunk a fajjal kapcsolatban; régen szövésre használták rostos hajtását

***Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik / pásztortáska (Brassicaceae/keresztesvirágúak)**

Népi elnevezés: *táskafű, pásztortáska*

Drogrész: *Bursae pastoris herba*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: menstruációs vérzési panaszok enyhítése; *„...nőknek, amikor nem akar megállni a vérzése, s véreznek, akkor szoktuk ezt a táskafüvet használni teának.”*

***Capsicum annuum* L. / paprika (Solanaceae/burgonyafélék)**

Népi elnevezés: *gogosán, árdé* (zöldpaprika)

Drogrész: *Capsici fructus*

Népi adatok: csak fogyasztási céllal; „*S a gogosánt ismerik-e? Van a kamarában, tessék megkóstolni!*”

***Carlina acaulis* L. / szártalan bábakalács (Asteraceae/fészkesek)**

Népi elnevezés: *dámakonty*

Népi adatok: gyógyászati alkalmazást nem említettek; Jézus koronája ebből készült (csángó származású adatközlő adata!)

***Carum carvi* L. / kömény (Apiaceae/ernyősök)**

Drogrész: *Carvi fructus*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: gyermekek hasfájására ánizzsal és piros hagymával néhol babérlevéllel is; *A babáknak, amikor kicsikék voltak. Görcsoldó is. Tettünk belé köménymagot, ánizsmagot, piros hagymát. S akkor azt ott itattuk a babákkal.*”

Alkalmazás: A növény illóolajának hatását vizsgálták Gram-negatív és -pozitív baktériumtörzseken, amelyek között *Pseudomonas* törzseken kisebb aktivitást tapasztaltak (Iacobellis et al. 2005).

***Centaurium minus* Moench. / kis ezerjófű (Gentianaceae/tárnicsfélék)**

Népi elnevezés: *cintória*

Drogrész: *Centaurii herba*

Készítménytípus: borogatás, teafőzet

Népgyógyászati adatok: étvágyhozó, gyomortáji panaszok; „*A cintóra az gyomorra, s mindenre jó, s ilyen gyulladásokra főleg. S borogatni.*”

Alkalmazás: A növény étvágygerjesztő hatásához kapcsolódó szekoiridoid-tartalmát vizsgálták TLC- és HPLC-módszerekkel (Sluis et al. 1981).

***Chelidonium majus* L. / vérehulló fecskefű (Papaveraceae/mákfélék)**

Népi elnevezés: *kutyatej, vérehulló fecskefű*

Drogrész: *Chelidonii herba*

Népgyógyászati adatok: tejnedve szemhéjra, szemölcsre (*sümmölc*s), szeplőre; „*Volt ez a kutyatej es, például akinek sok sümmölc*s volt a kezén. Na, akkor avval békenték. Békenték, s elment.”

Alkalmazás: A vérehulló fecskefű kivonata és tisztított vegyületei antivirális, antibakteriális és tumorelles tulajdonságokat mutattak *in vivo* és *in vitro* körülmények között (Colombo et al. 1996).

***Chenopodium album* L. / fehér libatop (Chenopodiaceae/libatopfélék)**

Népi elnevezés: *laboda*

Drogrész: *Chenopodii herba, C. folium*

Népi adatok: levelét fogyasztották, régen saláta; „.....én amikor kicsi voltam megfőztük, s megették salátának.”

Alkalmazás: A növény fototoxikus dermatitis hatását írták le gyermekkorban (Bilgili et al. 2011).

***Cichorium intybus* L. / katángkóró (Asteraceae/ fészkesek)**

Népi elnevezés: *kék iringó, katáng vad cikória, katángkóró* (melléklet 17. ábra)

Drogrész: *Cichorii herba, C. radix*

Készítménytípus: főzet

Népgyógyászati adatok: gyökere sárgaság esetén, kávépótló, koleszterinszint-csökkentő, állatoknak gyulladás esetén; „Szegénység vót fiam, s pörköltük a cikóriát, s azt ittuk, mer nem vót kávé.”

Alkalmazás: A növény májvédő hatását vizsgálták szén-tetrakloriddal mérgezett patkányokon; az eredményeket hisztopatológiai vizsgálatokkal is megerősítették (Atta et al. 2010).

***Cirsium erisithales* (Jacq.) Scop. / enyves aszat (Asteraceae/fészkesek)**

Népi elnevezés: *disznókáposzta*

Népi adatok: állati takarmány (sertéseknek régen)

***Convallaria majalis* L. / gyöngyvirág (Convallariaceae/gyöngyvirágfélék)**

Drogrész: *Convallariae herba, C. flos, C. rhizoma, levél*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: tüdőgyulladás esetén, kamillával és bodzával összefőzve lázcsillapító (csak egy szálat, mert "mérge"); „... az antibiotikum helyett tüdőgyulladásra. És akkor a gyöngyvirágot...rendesen megfőzik, mint a teát. Akkor leszűrjük, s valamennyi cukrot tesznek belé, mert nagyon keserű.”

Alkalmazás: Egy kísérletben tumorsejtekkel indukált tumor angiogenezist produkáló egerekben vizsgálták eredményesen a növény szaponinjainak hatását (Nartowska et al. 2004).

***Corylus avellana* L. / közönséges mogyoró (Corylaceae/mogyorófélék)**

Népi elnevezés: *Lampertmogyoró*, mogyoró

Drogrész: *Coryli folium*, *C. cortex*, *C. gemma*

Népi adatok: csak fogyasztási céllal ismerik

***Crataegus monogyna* Jacq. / egybibés galagonya (Rosaceae/rózsafélék)**

Népi elnevezés: *galagonya*, *som*

Drogrész: *Crataegi summitas*, *C. flos*, *C. folium*, *C. fructus*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: vérnyomáscsökkentő, meghűlés, érelmeszesedés kezelésére; „*A somot hallom a rokonaimtól. Ilus a tavaly is szedett, mert 200 hány a vérnyomása, s az annak azt mondták jó. Fán terem s annyi van, hogy csüng belé.*”

Alkalmazás: Antioxidáns hatást figyeltek meg a növény növekedésének különböző időszakában begyűjtött vegetatív és reproduktív szerveinek vizsgálatakor; izolált malonaldehid-tiobarbitál-savat máj-mikroszóma - készítményen teszteltek (Bahorun et al. 1994).

***Cucumis sativus* L. / uborka (Cucurbitaceae/tökfélék)**

Népi elnevezés: *ugorka*, uborka

Drogrész: *Cucumis sativae fructus*

Készítménytípus: borogató

Népgyógyászati adatok: arcra kozmetikumként, szemölcsre; „*A sümölcsöt, így azt mikor meg volt jól érve, megkenték.*”

***Cucurbita pepo* L. / közönséges tök (Cucurbitaceae/tökfélék)**

Drogrész: *Cucurbitae semen*, *C. oleum*, levél

Készítménytípus: borogató

Népgyógyászati adatok: magva epeféregűző, a levél (*lapi*) legyek ellen borogató állatoknál; „*Mikor mentünk a mezőre, s a lovat nagyon járták a legyek, leszakítottunk egy töklapit, s avval bédörzsöltük.*”

Alkalmazás: A Karibi-térség lakói régóta alkalmazzák urogenitális panaszok kezelésére (Lans 2007).

***Daucus carota* ssp. *sativus* (Hoffm.) Arcang. / sárgarépa (Apiaceae/ernyősök)**

Népi elnevezés: *murok*

Drogrész: *Dauci radix, D. folium, D. fructus*, présleve

Népgyógyászati adatok: leve gyermekeknek bélhurut, hasmenés esetén, szemre; hasfájásra rizzsel, mézzel és tormával együtt roboráns; „*A murok. Aztat megreszelni s megfőzni sós vízbe, s egy kicsi rizzsel vagy azt a levet adni teának az nagyon-nagyon jó. Mert az a megbetegedett nyálkahártya, amitől megyen a gyomra, aztat le kell takarítani, s azután lehet csak meggyógyítani.*”

***Echium vulgare* L. / terjőke kígyószisz (Boraginaceae/érdeslevelűek)**

Népi elnevezés: *kígyószisz, kék tárogató, pulykafű*

Drogrész: *Echii herba, E. radix*, levél

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: hasmenés, vastagbélgyulladás kezelésére

***Epilobium hirsutum* L./ borzas füzike (Onagraceae/ligetszépefélék)**

Népi elnevezés: *nagy füzike*

Népgyógyászati adatok: nem használják, de ismerik és elkülönítik a *kis füzikétől*

***Epilobium parviflorum* Schreb. / kisvirágú füzike (Onagraceae/ligetszépefélék)**

Népi elnevezés: *kis füzike*

Drogrész: *Epilobii (parviflori) herba*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: prosztatata megnagyobbodás kezelésére „*Na ez a füzike. Ez a kicsi. Van a nagy is, de csak a kicsi jó ...Proszpapának.*”

***Equisetum arvense* L. / mezei zsurló (Equisetaceae/zsurlófélék)**

Népi elnevezés: *femtőfű, zsurlófű, zsurló*

Drogrész: *Equisetii herba*

Készítménytípus: ülőfürdő, teafőzet, borogatás

Népgyógyászati adatok: állatok véres székelésére, magas vérnyomás, vízhajtó, vese, menstruációs panaszok, reuma esetén teaként; dagadt lábra borogatása hármas kombinációban; „A zsurlót azt ki is tapasztaltam, mert fáj a torkom, ilyen daganat volt, s lehúzódott. S akkor azt ott kezdtem főzni, s azzal gargarizáltam, s azzal borogattam. S helyrejött.” ... „A veseproblémákra. Amikor az embernek a veséje ugrik ki, úgy fáj. Egy zsurló tea mán enyhít rajta.”

***Eryngium planum* L. / kék iringó (Apiaceae/ernyősök)**

Népi elnevezés: kék tilinkó, számarcsipke, bojtorján, kék iringó

Drogrész: *Eryngii plani herba*, levél

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: köhögés, számarköhögés, tüdőgyulladás, hasmenés kezelésére; „Az számarköhögés ellen. Felnő, s olyan szép kicsi bogyók vannak rajta....”

***Filipendula ulmaria* (L.) Maxim. / réti legyezőfű (Rosaceae/rózsafélék)**

Népi elnevezés: mezei bodza

Drogrész: *Filipendulae ulmariae herba*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: szívpanaszok esetén; „Itt van a mezei bodza. Ennek a teája nagyon jó a szívnek.”

***Foeniculum vulgare* Mill. / édeskömény (Apiaceae/ernyősök)**

Népi elnevezés: ánizs

Drogrész: *Foeniculi fructus*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: köménnyel és piros hagymával összefőzve görcsoldó; „A babáknak, amikor kicsikék voltak. Görcsoldó is. Tettünk belé köménymagot, ánizsmagot, piros hagymát. S akkor azt ott itattuk a babákkal.”

***Fragaria vesca* L. / erdei szamóca (Rosaceae/rózsafélék)**

Drogrész: *Fragariae folium, F. fructus* (melléklet 16. ábra)

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: a levél főzete vérnyomáscsökkentő, hasmenés ellen

***Gallium aparine* L. / ragadós galaj (Rubiaceae/galajfélék)**

Népi elnevezés: ragadály

Drogrész: *Gallii aparinis herba*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: pajzsmirigy megnagyobbodása, gyulladáscsökkentő a közönséges galajjal; „*S bazedofnak erőssen jó a ragadály.*”

***Galium mollugo* L. / közönséges galaj (Rubiaceae/galajfélék)**

Népi elnevezés: ragadály

Drogrész: *Galii herba*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: pajzsmirigy megnagyobbodása, gyulladáscsökkentő a ragadós galajjal; „*S bazedofnak erőssen jó a ragadály.*”

***Gentiana asclepiadea* L. / fecsketárnics (Gentianeaceae/tárnicsfélék)**

Népi elnevezés: gyertyagyökerű, gyertyagyükerű, sárgagyökér

Drogrész: *Gentianae radix*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: máj, epe, gyomor; ha elakadt a tehén teje, étvágyjavító; „*Ez egy ősi nagyon régi gyógyszer, ez s sárgaságnak főképpen, s a gyomorbántalmaknak nagyon de nagyon jó.*”

***Helianthus annuus* L. / napraforgó (Asteraceae/fészkesek)**

Drogrész: *Helianthii annui oleum, H. a. flos H. semen*

Népi adatok: magolaja étkezési célokra

***Hordeum vulgare* L. / kétsoros árpa (Poaceae/pázsitfűvek)**

Drogrész: *Hordei semen*

Népgyógyászati adatok: régen szegénység idején megpörköelve kávépótlóként

***Humulus lupulus* L. / komló (Cannabaceae/kenderfélék)**

Drogrész: *Lupuli flos*, hajtás

Népi adatok: csak étkezési célokra, friss hajtásából leves; „*Akkor a komló szárából lehet levest főzni, régebben főzték is sokan.*”

***Hypericum perforatum* L. / közönséges orbáncfű (Hypericaceae/orbáncfűfélék)**

Népi elnevezés: ezerjófű, Jézusvére, Ábelvére, vérfű

Drogrész: *Hyperici herba*

Készítménytípus: teafőzet, tinktúra

Népgyógyászati adatok: „mindenre”: gyomorgyulladás, altató, idegeknek, májnak, méregtelenítő, bélműködés-serkentő; „A mindenre jó. Gyomornak, gyulladásnak, s mindennek. Azért a neve is, hogy ezerjófű. Sokféle betegségre nem ártalmas, hanem hasznos.”

***Impatiens noli-tangere* L. / erdei nenyúljhózzám (Balsaminaceae/nebáncsvirágfélék)**

Népi elnevezés: üvegszárú fű, üvegszálfű (melléklet 16. ábra)

Drogrész: leveles virágzó hajtás

Készítménytípus: borogatás

Népgyógyászati adatok: féreghajtó, májra; „ De a Galóban van, Üvegszálfűnek hívtuk. S elmondom, édesapám nagy beteg volt, azt mondták rákos, na, s kiadták s kórházból, s jött egy néni ide...Aszondja, vegyél egy ruhát, s törjétek rea, s tedd rea a májra. S mikor érzi, hogy vetek vagy égeti, vegye le. S édesapám elaludt, úgyhogy mikor megébredt valóban égett az egész. Na levették róla, s akkor másnap vagy harmadik nap ...az szőrféreg kiürült.”

***Juglans regia* L. / közönséges dió (Juglandaceae/diófafélék)**

Drogrész: *Juglandis cortex, J. folium, J. semen, J. oleum*, szikleveél

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: levele pókok és molyok ellen, hajhullásra, hajfestésre (barna szín), babérral köhögésre, búzakorpával férgek ellen, vércukorszint-szabályzó, kérge és levele festőként; „Hát a diófalapi az egyszer vércukrot is egyenlit, meg hűlésnek is jó.”

***Juniperus communis* L. / közönséges boróka (Cupressaceae/ciprusfélék)**

Népi elnevezés: borsika

Drogrész: *Juniperi pseudo-fructus, J. herba, J. aetheroleum*

Készítménytípus: teafőzet, élvezeti ital (pálinka)

Népgyógyászati adatok: meghűlés, asthma kezelésére, pálinka; „... a borsikának van ez a termése. Az nagyon jó az asztmának...És teát főznek belőle...”

***Lamium album* L. / fehér árvacsalán (Lamiaceae/ajakosok)**

Népi elnevezés: *fehér árvacsihán, fehér árvacsalán*

Drogrész: *Lamii albi herba*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: vízhajtó, érszűkítő

***Laurus nobilis* L. / nemes babér (Lauraceae/babérfélék)**

Drogrész: *Lauri folium, L. fructus, L. aetheroleum*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: összefőzve köménymaggal, ánizzsal és piros hagymával görcsoldó, dióval és vörshagymával köhögés ellen; „Amikor a gyermekeim kicsik voltak, s görcsölt a hasik, összefőztük a babérlapit, köménymagot, ánizsmagot, piros hagymát. S azt itattuk velük.”

Alkalmazás: Jordániában a babért a népi orvoslásban többek között hasmenés kezelésére használják. A növény etnofarmakológiai adatai napjainkban tudományos bizonyításra várnak. Egy kísérletben a levél vizes kivonata szignifikánsan gátolta a ricinusolaj okozta hasmenést, növelte a gastrointestinális tranzitidőt és dózis-függő relaxációt okozott patkányvékonybélben. A vizes kivonatban flavonoidokat, alkaloidokat és tanninokat találtak (Qnais et al. 2012).

***Leonurus cardiaca* L. / szúrós gyöngyajak (Lamiaceae/ajakosok)**

Népi elnevezés: *gyöngyajak*

Drogrész: *Leonuri cardiaca herba*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: szívkoszorúér-elmeszesedés esetén; „Nagyon jó szívkoszorúér elmeszesedésre, aztat teszem. Gyöngyajaknak hívják.”

Alkalmazás: A növény metanolos kivonatának antioxidáns hatását vizsgálták *in vitro* DPPH redukciós spektrofotometriás teszttel. A faj erős antioxidáns hatással rendelkezett (Matkowski és Piotrowska 2006).

***Levisticum officinale* Koch. / lestyán (Apiaceae/ernyősök)**

Népi elnevezés: *leostyán*

Drogrész: *Levistici folium, L. radix, L. fructus, L. aetheroelum*

Népi adatok: csak étkezési célokra, csorbába (ciorbă: savanyú leves a román gasztronómiában); „*S leostányából főztik a csorbát.*”

Alkalmazás: A növény gyökerének diklórmetános kivonata szignifikáns mikobaktérium-ellenes hatást mutatott a *Mycobacterium fortuitum* és *M. aurum* ellen (Schinkovitz et al. 2008).

***Lilium candidum* L. / fehér liliom (Lilliacae/liliomfélék)**

Népi elnevezés: *kerti liliom, fehér liliom*

Drogrész: *Lilii flos, L. petala, L. bulbos*

Készítménytípus: teafőzet, tinktúra

Népgyógyászati adatok: lepellevele szeszben sebre, lázcsillapító; „*Csak egyet szabad, mert mérges.*”

Alkalmazás: Virága és hagymája etanolos kivonatának élesztőgombafajok elleni hatását vizsgálták. A hagyma kivonata hatásosabbnak bizonyult, mint a virágkivonat, míg az izolált vegyületek hatástalannak bizonyultak (Mucaji et al. 2002).

***Linaria vulgaris* Mill. / közönséges gyujtóványfű (Scrophulariaceae/tátogatófélék)**

Népi elnevezés: *hepátik*

Drogrész: *Linarii herba*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: májvédő; „*Jó, jó. Csak a májnak. Hepátik. Ez volt a neve.*”

Alkalmazás: A növény kivonatának fitokémiai elemzése során azonosították a benne található iridoidok típusait, amelyek hasonlónak bizonyultak más *Linaria* fajok komponenseihez (antirrinózid, antirrid, 6- β -idrossziantirrid, 10- β -glükozil-aukibin, és egy új vegyület, a 4-karboxi-boonein; Guiso et al. 2007).

***Linum usitatissimum* L. / házi len (Linaceae/lenfélék)**

Drogrész: *Lini semen, L. oleum*

Készítménytípus: beöntés

Népgyógyászati adatok: állatgyógyászatban olaja, ha a „*tehén nem tudott kérödzeni*”

Alkalmazás: A megszilárdított olaj gátolta a PGE₂-, LT-, HT-, a bradikinin-okozta, valamint az arachidonsav-indukálta gyulladást, valószínűleg azért, mert az arachidonsav-metabolizmus COX és LOX útvonalát is gátolhatja. (Kaithwas et al. 2011).

***Lotus corniculatus* L. / szarvaskerep (Fabaceae/pillangósvirágúak)**

Népi elnevezés: *szarvaskeret*

Drogrész: *Loti corniculati folium, L. c. herba*

Népi adatok: takarmánynövény

Alkalmazás: A növény nyers kivonatának gyulladásgátló hatását vizsgálták; a gyulladással kapcsolatos paramétereket (leukociták, mieloperoxidáz, adenzin-deamináz aktivitása, nitrogén-oxid- és IL17-szint) 4 órával a mellhártyagyulladás kiváltása után értékelték. A nyers kivonat gátolta a leukocitákat, csökkentette a mieloperoxidáz és adenzin-deamináz aktivitást, a NO- és IL17-szintet, gátolta a leukocita-influxot és az exudátum koncentrációját. A gyulladáscsökkentő hatásért az olajsav és a kempferitrin volt felelős (Pereira et al. 2011).

***Lycopersicon esculentum* Mill. / paradicsom (Solanaceae/burgonyafélék)**

Drogrész: *Lycopersici fructus, L. herba*

Készítménytípus: borogatás

Népgyógyászati adatok: termése kelés kezelésére; „*S a paradicsomot tettük kelésre.*”

Alkalmazás: A növény lektin (LEA)-kötődését vizsgálták a vaszkuláris endotéliumhoz patkány, egér és tengerimalac esetében különböző stádiumokban és gliosarcoma modellben. Kimutatták, hogy a LEA tartósan kötődött az egész érrendszerhez a gerincben és az agyban. A tumoros modellben az érhez való kötődés rendkívül reprodukálható volt, lehetővé téve a vaszkuláris profil azonosítását (Mazzetti et al. 2004).

***Lysimachia nummularia* L. / pénzlevelű lizinka (Primulaceae/kankalinfélék)**

Népi elnevezés: *folyóka, fillérfű* (melléklet 18. ábra)

Drogrész: *Lysimachiae folium, L. herba*

Készítménytípus: teafőzet, borogatás

Népgyógyászati adatok: vesepanaszok esetén teaként, égési sérülésekre borogató

Alkalmazás: Fitokémiai analízisek során gázkromatográfiás és spektrofotometriás méréssel 19 szabad és kötött sav-frakciót választottak el a faj esetében (Luczak et al. 1989).

***Malus silvestris* (L.) Mill. / vadalma (Rosaceae/rózsafélék)**

Drogrész: *Mali silvestri fructus*

Készítménytípus: ecet

Népgyógyászati adatok: ecete bedörzsölő lábra, sertésnél orbáncra, csípésre, kullancsra, vérnyomáscsökkentő; „*Almából csináltunk ezelőtt ecetet. Azt, amikor fájt valahol, jól bedörzsöltük. Vérnyomását is levitte az embernek.*”

***Malva neglecta* Wallr. / papsajtmályva (Malvaceae/papsajtmályva)**

Népi elnevezés: papsajt, vad papsajtmályva

Drogrész: *Malvae flos, M. folium*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: gégeére, asthma bronchiale esetén; „*Ez, akinek van aszma, aszmája. Ez a vad papsajtmályva.*”

***Melissa officinalis* L. / citromfű (Lamiaceae/ajakosok)**

Drogrész: *Melissae folium*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: nyugtató, altató, epe, emésztési panaszok

***Melilotus officinalis* (L.) Pall. / orvosi somkóró (Fabaceae/pillangósvirágúak)**

Népi elnevezés: vad lucerna

Drogrész: *Meliloti herba, M. flos*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: májbetegségek kezelésére; „*S virága, így mondták, jó a májnak. Szóval jó tea főtt belőle biztos, ilyen szép sárga, mint amilyen a virága.*”

Alkalmazás: A növény hosszú távú alkalmazása csökkenti a stresszhatásokat; a kivonatban található komponensek gátolták a GABA-katabolizmust (Cases et al. 2011).

***Mentha spicata* convar. *crispa* (Benth.) Mansf. / fodormenta (Lamiaceae/ajakosok)**

Népi elnevezés: kámfor, fodormenta

Drogrész: *Menthae crispae folium, M. c. aetheroelum*

Készítménytípus: teafőzet, élvezeti ital (pálinka)

Népgyógyászati adatok: teája hányáscsillapító; „*őzeresztős*” pálinka; ” *Fodormenta, igen a gyomornak.*”

Alkalmazás: Randomizált kettős vak kontrollált vizsgálatban, nők esetében a növény kivonata hatásos volt *Trichomonas vaginalis* infekció kezelésében (Moraes et al. 2012).

***Mentha x piperita* L. / borsmenta (Lamiaceae/ajakosok)**

Népi elnevezés: *kerti menta, borsmenta*

Drogrész: *Menthae piperitae folium, M. p. aetheroleum*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: gyomortáji panaszokra

Alkalmazás: Csecsemőkori bélgörcsökben vizsgálták a növényt; hatását szimetikonnal hasonlították össze. Kettős vak, keresztezett vizsgálat során 30 csecsemő 7-7 napig kapott növényi kivonatot és szimetikont. Mindkét kezelés csökkentette a sírás gyakoriságát és időtartamát, valamint a bélgörcsök gyakoriságát (Alves et al. 2012).

***Nicotiana tabacum* L. / dohány (Solanaceae/burgonyafélék)**

Népi elnevezés: *dohány, tubák*

Drogrész: *Nicotianae folium*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: leveléből régen tea készült gyomorfájásra (ma már nem), füstje tetvek ellen.

***Origanum vulgare* L. / szurokfű (Lamiaceae/ajakosok)**

Népi elnevezés: *ezerjófű, szűfű, szurokfű*

Drogrész: *Origani herba*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: torokfájás, gyomortáji panaszok kezelésére, részegségről leszoktatás; „Szurokfű köhögésre. Gyerekeknek a torkára rea szokták tenni. Mindenre jó az a szurokfű.”

***Oryza sativa* L. / rizs (Poaceae/pázsitfűfélék)**

Drogrész: *Oryzae sativae semen*

Népgyógyászati adatok: megfőzve (*rizsnyák*) obstipáns hasmenésre; „A rizset azt megfőztük, mikor ment a gyomra. Na azt es szoktuk gyermekeknek adni. Igen. Rizsnyákot.”

Alkalmazás: A rizs stresszre adott válaszainak mechanizmusait vizsgálták egy kísérletben: rezisztenciában szerepet játszó géneket azonosítottak és bizonyították szerepüket, amelyek módosításával ellenállóbb rizsfajtákat lehet kifejleszteni (Narsai et al. 2013).

***Papaver somniferum* L. / mák (Papaveraceae/mákfélék)**

Drogrész: *Papaveris fructus*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: altató régen gyermekeknek

***Petasites hybridus* (L.) G. M. Sch. / vörös acsalapu (Asteraceae/fészkesek)**

Népi elnevezés: *acsalapi*

Drogrész: *Petasitidis rhizoma et radix, P. folium*

Népgyógyászati adatok: gyökere lázra; „*S akkor ennek a gyökerit ástam, szedték gyógynövénynek. Olyan láz ellen jó, na magyarázom. Mi csak gyűjtöttük, s akkor jöttek a gyógynövényesek, elvitték s ők csinálták meg.*”

Alkalmazás: Randomizált placebo kontrollos kettős vak klinikai vizsgálatot végeztek a gyökér kivonatával; a migrénes rohamok gyakorisága szignifikánsan 60%-kal csökkent. Nagy hatékonysága lehetővé teszi a növény kivonatának alkalmazását migrén profilaxisban (Grossman és Schmidramsl 2001).

***Petroselinum crispum* (Mill.) A. W. / petrezselyem (Apiaceae/ernyősök)**

Népi elnevezés: *peterzselyem, petrezselyem (zöld)*

Drogrész: *Petroselini folium, P. radix, P. fructus*

Készítménytípus: teafőzet, bedörzsölő

Népgyógyászati adatok: fűszer; vesebetegségek, csípésre bedörzsölő; „*S ha az embert megcsípte valami, petrezselyem ződdel súrolták.*”

Alkalmazás: A petrezselyem elterjedt fűszer Európában, könnyű termeszteni. A herbája és a termése ismert diuretikus, simaizom-relaxáns és hepatoprotektív hatással bír. A biológiailag aktív apigeninnek gyulladásgátló, antioxidáns és daganatellenes hatása igazolt (Pápay et al. 2012).

***Phaseolus vulgaris* L. / veteménybab (Fabaceae/pillangósok)**

Népi elnevezés: *paszuly, fuszulyka, ződpaszuly, ződfuszulyka*

Drogrész: *Phaseoli legumen*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: terméshéja magas vérnyomás, cukorbetegség esetén; „*A ződfuszulyka héja ... vérnyomáscsökkentő.*”

Alkalmazás: A növény kivonatai csökkentik a táplálékfelvételt egerekben: CD1 egereket kezelték standardizált kivonattal, majd korlátlan hozzáférést biztosítottak számukra normál ételekhez, vagy pedig 1 órás korlátlan hozzáférést 3 különböző ízű ételhez/italhoz. A kezelés mind a normál, mind a finom ételek fogyasztását csökkentette. Potenciális terápia lehet elhízás esetén, ugyanis beavatkozhat az étvágy, táplálékfelvétel és az étkezés után bekövetkező jutalmazás központi mechanizmusaiba (Loi et al. 2012).

***Phyllitis scolopendrium* (L.) Newm. / gímpáfrány (Aspleniaceae/Fodorkafélék)**

Népi elnevezés: *szarvasnyelv* (melléklet 17. ábra)

Drogrész: *Scolopendrii folium, S. herba*

Készítménytípus: borogató

Népgyógyászati adatok: külsőleges sérülések, sebek kezelésére

Alkalmazás: Az Észak-Albán Alpokban Lepushe településen 70 taxon etnobotanikai adatait jegyezték fel; köztük a gímpáfrány hagyományos felhasználása például itt került először leírásra Európában (Pieroni et al. 2005).

***Physalis alkekengi* L. / zsidócseresznye (Solanaceae/burgonyafélék)**

Népi elnevezés: *farkasalma, farkasalmalapi*

Drogrész: *Alkekengi folium*

Készítménytípus: borogató

Népgyógyászati adatok: kivétel nélkül állatgyógyászatban, sebek kezelésére

Alkalmazás: A termés nem mérgező; vizes kivonatát vizsgálták antioxidáns hatása révén, valamint aszkorbinsav- és teljes polifenoltartalmát is vizsgálták. A lipidperoxidációt gátló hatás kisebbnek bizonyult, mint a szabadgyökfogó, amely szintén csökkenést mutatott a szárítás alatt (Laczkó-Zöld et al. 2009).

***Pimpinella anisum* L. / ánizs (Apiaceae/ernyősök)**

Népi elnevezés: *ánizs*

Drogrész: *Anisi fructus*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: kisgyermekeknek görcsoldóként összefőzve vöröshagymával és köménymaggal; „A babáknak, amikor kicsikék voltak. Görcsoldó is. Tettünk belé köménymagot, ánizsmagot, piros hagymát. S akkor azt ott itattuk a babákkal.”

***Pinus nigra* Arn. / fekete fenyő (Pinaceae/fenyőfélék)**

Népi elnevezés: *fenyő*

Drogrész: *Pini resina, P. folium, P. summitas*

Készítménytípus: borogató

Népgyógyászati adatok: a *fenyőszurok* (gyanta) kirepedezett bőrre borogató; „Az sebre. Van valakinek sebje, arra ráragassza, s alatta gyógyul.”

***Pinus silvestris* L. /erdei fenyő (Pinaceae/fenyőfélék)**

Népi elnevezés: *lucfenyő*

Drogrész: *Pini summitas, Pini resina, P. folium*

Készítménytípus: szörp, tinktúra

Népgyógyászati adatok: köhögéscsillapító; „Fenyő az kitűnő tavasszal, minden tavasszal, amennyit hajtnak az ágak. Mindig új hajtás, s így nő. Azt leszedni, s akkor abból szörpöt főzni köhögésnek.”

***Plantago lanceolata* L. / lándzsás útifű (Plantaginaceae/útifűfélék)**

Népi elnevezés: *kígyónyelvűfű, hegyes útilapi, kígyónyelvű útifű, lándzsás útilapi, keskeny útilapi, keskeny útifű* (melléklet 14. ábra)

Drogrész: *Plantaginis lanceolatae folium*

Készítménytípus: borogató, teafőzet, tinktúra, szirup

Népgyógyászati adatok: sebre és kelésre borogató, köhögés, sárgaság; „Kígyónyelvűt azt tudok. Az ilyen úti lapi. Lándzsás, s akkor annak a nyelve olyan, mint a kígyónak, olyan hosszú vékony. Az is nagyon ilyen jó ütésekre.”

***Plantago major* L. / nagy útifű (Plantaginaceae/útifűfélék)**

Népi elnevezés: *kerek útilapi, széles útilapi, széleslevelű útifű*

Drogrész: *Plantaginis majoris folium*

Készítménytípus: borogató, teafőzet, tinktúra, szirup

Népgyógyászati adatok: sebre és kelésre borogató, ütésre bojtörjánokkal, földbe ásva szirup köhögésre; „Széles úti lapi fű. Széles út lapi, s van a keskeny. Szóval a tüdőnek nagyon jó. Szörpöt csinálnak belőle.”

***Potentilla anserina* L. / libapimpó (Rosaceae/rózsafélék)**

Népi elnevezés: *pipefű, lúdlábfű, lúdfű*

Drogrész: *Anserinae herba*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: hasmenés, hasfájás

Alkalmazás: A növény alkoholos kivonata megvédi a miocardium szövetét az apoptózistól acut miocardiális ischemia esetén, valamint reperfúziós sérüléstől patkányban, és gátolja a caspáz-9 és caspáz-3 expresszióját (Qin et al. 2012).

***Primula veris* Huds. / tavaszi kankalin (Primulaceae/kankalinfélék)**

Népi elnevezés: *kankalin*

Drogrész: *Primulae herba, P. flos, P. folium*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: idegrendszeri panaszok esetén

***Prunus cerasifera* Ehrh. / cseresznyeszilva (Rosaceae/rózsafélék)**

Népi elnevezés: *édes szilva (ringló)*

Drogrész: *Pruni fructus*

Népi adatok: csak fogyasztásra

Alkalmazás: Egy vizsgálat során a növény terméshéjának fenolos komponenseit vizsgálták antioxidáns hatása révén, amely szerint a faj lehetséges fejlesztési forrás lehetne gyümölcsitalként (Wang et al. 2012).

***Prunus domestica* L. / nemes szilva (Rosaceae/rózsafélék)**

Népi elnevezés: *piros szilva, madárkaszilva*

Drogrész: *Pruni (domesticae) fructus*

Népgyógyászati adatok: csak fogyasztásra

Alkalmazás: A növény nagy mennyiségben tartalmazott fenolos komponenseket, amelyek magas antioxidáns-aktivitást mutattak. Összesen 28 komponensét azonosították (Kayano et al. 2004).

***Prunus spinosa* L. / kökény (Rosaceae/rózsafélék)**

Drogrész: *Pruni spinosae fructus, P. s. flos*

Népgyógyászati adatok: termése méregtelenítő; „Az vértisztító. A kökény. Úgy az erdők végén szokott lenni.”

Alkalmazás: Az Ibériai-félszigeten a növény termését likőrkészítéshez használják (Pardo-de-Santayana et al. 2007).

***Prunus cerasus* L. / meggy (Rosaceae/rózsafélék)**

Drogrész: *Cerasi nigri fructus, C. folium, C. stipis*

Népgyógyászati adatok: levele *ugorka* (uborka) eltevésére; „*S ugorka közti, mikor tesszem el télire, meggy lapit szoktam tenni.*”

Alkalmazás: Egy vizsgálatban a növény dózisfüggő hatást mutatott COX-1 és COX-2 enzimek gátlása esetén (Reddy et al. 2005).

***Quercus petraea* (Matt.) Liebl. / kocsánytalan tölgy**

***Quercus robur* L. / kocsányos tölgy (Fagaceae/bükkfélék)**

Népi elnevezés: *cserefa, cseremakk*

Drogrész: *Quercus cortex, Q. folium, Q. semen, Q. lignum*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: levele és kérge tehén gyomormenésére, hasmenés és gyomortáji panaszokra; „*Amikor ment a teheneknek a gyomor. Így főztek meg cserefa lapit, tötötték be a teát.*”

***Raphanus sativus* ssp. *niger* var. *niger* (Mill.) DC. / fekete retek**

(Brassicaceae/ keresztesvirágúak)

Drogrész: *Raphani nigri radix*

Népgyógyászati adatok: közepébe méz, így köhögésre; „*S ha valaki tesz az nagyon köhögött, a fekete retek közepibe mézet tettünk. S az elmulasztotta.*”

***Ribes nigrum* L. / fekete ribizli (Grossulariaceae/ribiszkefélék)**

Népi elnevezés: *ribizli, feketeribizli*

Drogrész: *Ribes nigri fructus*

Készítménytípus: élvezeti ital (bor), befőtt, teafőzet, szörp

Népgyógyászati adatok: magas vérnyomás esetén; „*A ribizke az befőttnek főztük, vérnyomásnak azt mondták, mert csináltunk ribizlibort, fekete ribizli az nagyon jó, mert az gyógyító.*”

***Robinia pseudoacacia* L. / fehér akác (Fabaceae/pillangósvirágúak)**

Drogrész: *Robiniae pseudoacaciae folium, R. p. flos, R. p. cortex*

Népgyógyászati adatok: levele tyúkoknak takarmány; „Adom az akáclapít nekik, s jobban tojnak tőle.”

***Rosa canina* L. / csipkerózsa, gyepűrózsa (Rosaceae/rózsafélék)**

Népi elnevezés: rózsabogyó, csipkebogyó, hecserli, vadrózsabogyó

Drogrész: *Rosae pseudo-fructus, R. semen*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: bélhurutra, „C-vitamin tartalmú”; „Még nagyon jó a csipkebogyó. Az is C-vitamin, s abba gyógygyerő van, minden van.”

***Rosa gallica* L. / parlagi rózsa, bársonyrózsa (Rosaceae/rózsafélék)**

Népi elnevezés: rózsa, selyemrózsa, fátyolrózsa

Drogrész: *Rosae flos*

Népgyógyászati adatok: méze szájpenészre, torokra

***Rubus caesius* L. / szeder (Rosaceae/rózsafélék)**

Drogrész: *Rubi fruticosi folium, R. f. fructus, R. f. radix*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: levele teaként bélgyulladásra; „S a szederlapi az nagyon jó a gyulladt bélnek.”

***Rubus idaeus* L. / málna (Rosaceae/rózsafélék)**

Drogrész: *Rubi idaei folium, R. i. fructus*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: leveléből élvezeti tea, kóróból (hajtás) tea gyerekparalízis esetén

***Rumex acetosa* L. / mezei sóska (Polygonaceae/keserűfűfélék)**

Népi elnevezés: lósódsdi

Drogrész: *Rumicis acetosae folium*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: állatoknál gyomorfogó (hasmenés ellen)

Alkalmazás: A növény *in vitro* antiproliferatív aktivitását vizsgálták HeLa (cervix epithelial adenocarcinoma) sejtvonalon; a növény a *R. thyrsiflorus* fajjal együtt a legaktívabbaknak bizonyult (Lajter et al. 2013).

***Rumex obtusifolius* L. / réti lórum (Polygonaceae/keserűfűfélék)**

Népi elnevezés: *lósósvi*

Drogrész: *Rumicis folium, R. fructus, R. radix*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: állatoknál szintén *gyomorfogó* (= legismertebb hasmenésellenes szer az állatgyógyászatban); „A lósósvi az gyomormenés ellen való.”

***Salix alba* / fehér fűz (Salicaceae/fűzfafélék)**

Drogrész: *Salicis cortex, S. folium*

Készítménytípus: teafőzet, borogatás, krém, fürdő

Népgyógyászati adatok: hajtása teaként állatgyógyászatban puffadás esetén pl. szarvasmarháknak; „Szarvasmarhánál a puffadást. A fűzfának van az a vékony hajtása. Az ember összeszed ötöt-hatot. Egy ilyen kicsit ne. Hegyivel lefele, minden esetre meg kell fogni, s a torkán le kell nyomni.”

***Salvia glutinosa* L. / enyves zsálya (Lamiaceae/ajakosok)**

Népi elnevezés: *erdei zsálya*

***Salvia partensis* L. / mezei zsálya (Lamiaceae/ajakosok)**

Népi elnevezés: *zsálya*

***Salvia officinalis* L. / orvosi zsálya (Lamiaceae/ajakosok)**

Népi elnevezés: *kerti zsálya*

Drogrész: *Salviae folium, S. flos, S. radix, S. semen*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: toroknak „Az kék a zsálya. Az a toroknak nagyon jó.” ... „...van az erdei zsálya is, s van a mezei zsálya, ha erdők közt megyünk el tisztásokon azok mind olyan, mikor a málna érik, de jó nagy, akkor es...” (Az erdei zsályának milyen színű a virága?) „Inkább olyan sárgás.” (És van különbség a hatásuk között?) „A hatásuk között nem.”

Alkalmazás: A zsálya egyes készítményei esetében bizonyították klinikai értékét hőhullámok és a kapcsolódó klimaxos tünetek kezelése során (Bommer et al. 2011).

***Sambucus nigra* L. / fekete bodza (Caprifoliaceae/bodzafélék)**

Drogrész: *Sambuci fructus*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: virágából tea megfázás esetén, roborans; hajtása gyermekjáték (síp)

***Satureja hortensis* L. / borsikafű (Lamiaceae/ajakosok)**

Népi elnevezés: *csombor*

Drogrész: *Saturejae herba*

Népgyógyászati adatok: fűszer véres hurkában, káposztában, uborkában; „A csombor, káposztába. Az ételbe. Májas, s ilyesmi. Mikor a májas hurkát csinálják, az nagyon jó.”

***Sempervivum tectorum* L. / házi kövirózsa (Crassulaceae/varjúhájfélék)**

Népi elnevezés: *kőrózsa* (melléklet 15. ábra)

Drogrész: *Sempervivi majoris folium*

Népgyógyászati adatok: friss préslevét fülbe cseppentik fülgyulladás esetén; övsömör, égés; „Akkor van a kőrózsa. Legrégebbi. Fülcsepp. A fülekbe, úgy egy kicsit megücskölöd, s becseppentettük a fülünkbe, s azzal. Itt a kapukon van az a hegyes.”

***Senecio vulgaris* L. / közönséges aggófű (Asteraceae/fészkesek)**

Népi elnevezés: *rontófű*

Drogrész: *Senecionis herba*

Készítménytípus: teafőzet, borogató

Népgyógyászati adatok: kelés, ütés okozta sérülés, reuma; „A rontófű. Frissen, zölden, törve. Mer másképpen nem lehet. Meg kell törni, s úgy rea tenni. Vagy ha nem szárazon, főzve, forrázva a teába.”

***Solanum tuberosum* L. / burgonya (Solanaceae/burgonyafélék)**

Népi elnevezés: *pityóka* (fehér, piros)

Drogrész: *Solani amyllum*, gumó

Készítménytípus: borogató

Népgyógyászati adatok: fagyási sérülések esetén, lereszelve láz esetén talpra tették, ugyancsak lereszelve szemsérülések szemgyulladás esetén; „A pityóka jó fagyásra... le volt reszelve a pityóka s borogattuk rea, s vette azt a fagyást ki belőle.”

***Symphytum officinale* L. / fekete nadálytő (Boraginaceae/érdeslevelűek)**

Népi elnevezés: fekete nadály, nadály, forrasztófű

Drogrész: *Symphyti folium*, *S. radix*, *S. herba*

Készítménytípus: borogató, tinktúra, ülőfürdő, kenőcs

Népgyógyászati adatok: levele borogató derékfájás és ízületi panaszok esetén, fürdőként is, gyökérből kenőcs, tinktúra derék- és ízületi panaszok esetén; „*S ha fáj a hátam, nadálylapit borítok rea.*”

***Syringa vulgaris* L. / májusi orgona (Oleaceae/olajfafélék)**

Népi elnevezés: boroszlán, vadboroszlány, orgona

Drogrész: levél

Készítménytípus: borogató

Népgyógyászati adatok: levele kelésre, gyulladásra borogató; „*Az orgonafa levele nagyon jó kelésekre. Rendes orgonának a levele, úgy megmossuk, kicsit leforráztuk nem is forró vízbe, hogy kicsit megpuhuljon, s rárajuk a vizes ruhára, s reakössük s nagyon hamar leveszi a gyulladást.*”

Alkalmazás: Glikozilált fenilpropanoid verbaszkozidot izoláltak *Syringa vulgaris* sejt kultúrákból és kísérletes egér-gerinc trauma-modellben értékelték a hatását. 1 és 6 órával az előidézett sérülés után a kivonat csökkentette a gyulladás és szövetsérülés kialakulását (Genovese et al. 2010).

***Syzygium aromaticum* (L.) Merrill et Perry / szegfűszeg (Myrtaceae/mirtuszfélék)**

Drogrész: *Caryophylli flos*

Népgyógyászati adatok: egészben helyezték lyukas fogba fájdalomcsillapítóként

Alkalmazás: Illóolajának antifungális hatását vizsgálva az eugenol gátló hatást mutatott a *Candida* és *Aspergillus* törzsek esetében (Pinto et al. 2009).

***Tanacetum vulgare* L. / gilisztaűző varádics (Asteraceae/fészkesek)**

Népi elnevezés: féreghajtó virádics, féreghajtó verádics

Drogrész: *Tanacetum herba*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: féregűző (ember- és állatgyógyászat)

Alkalmazás: Marokkóban diuretikus hatása miatt használják, amelyet patkányokon vizsgáltak és igazoltak (Lahlou et al. 2007).

***Taraxacum officinale* Weber ex Wiggers / gyermekláncfű, pongyola pitypang**

(Asteraceae/fészkesek)

Népi elnevezés: tyúkvirág, cikória

Drogrész: *Taraxaci radix, T. herba, T. folium*

Készítménytípus: szörp, „méz”, teafőzet

Népgyógyászati adatok: gyökere emésztésre, levele levesben; epetisztító, májvédő; „Mondták, hogy amikor régebben nagy szegénység volt, még levest is főztek belőle.”

Alkalmazás: Egy vizsgálatban egérben szén-tetrakloriddal májtoxicitást idéztek elő, majd a növény etanolos kivonatával, illetve izolált szeszkviterpén-laktonjaival kezelték őket. A kezelés szignifikánsan csökkentette a hepatotoxicitást jelző májenzimek szintjét, a máj súlyát és a lipidperoxidációt, a redukált GSH-szintet pedig növelte. Tehát a szeszkviterpén-laktonoknak védő szerepe lehet a hepatotoxicitás kialakulásában (Mahesh et al. 2010).

***Thymus sp.* / kakukkfű (Lamiaceae/ajakosok)**

Népi elnevezés: vadcsombor, kakukkfű

Drogrész: *Serpylli herba*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: vesepanaszok esetén, köhögéscsillapító, fűszer; „S akkor van a vadcsombor. Ilyen kicsike rózsaszín. Ilyen bokros ne. Az olyan, mint a hancsoktúrás. Na ez es a vesedolgozhoz tartozik.”

Alkalmazás: A növény illóolajának és teafőzetének antioxidáns hatását vizsgálták az LDL oxidációjára. Dózisfüggő védő hatásukat igazolták réz-indukálta LDL-oxidáció ellen, amely valószínűsítőleg a timol és karvakol jelenlétének köszönhető. A védőhatás a nagy mennyiségben jelenlévő polifenolok miatt alakul ki (pl. rozmaringsav, flavonoidok – kvercetin, eriocitrin, luteolin-7-O-glükózid, apigenin-7-O-glükózid, luteolin, apigenin –; Kulisić et al. 2007).

***Tilia cordata* Mill. / kislevelű hárs (Tiliaceae/hársfafélék)**

Népi elnevezés: szádokfa, hárs

Drogrész: *Tiliae flos, T. folium, T. fructus, T. cortex, T. lignum*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: fülgyulladás, izzasztó, hasmenés ellenes; emellett szerszámfa

Alkalmazás: A virág vizes kivonata és infúzuma széles körben használt a népi gyógyászatban anxieta kezelésére. Itt a vizes diklórmétános és etanolos kivonatának antiproliferatív hatását vizsgálták tumoros és normál limfociták esetében. Mindegyik kivonat szelektív aktivitást mutatott a tumoros sejtekre, apoptózist indukálva. Normál limfocita-sejteket is csökkent, de nem citotoxikus. Ezek a hatások koncentrációfüggőek. A kivonatban valószínű a szkopoletin a felelős a hatásért (Barreiro et al. 2006).

***Trifolium pratense* L. vörös here (Fabaceae/pillangósok)**

***Trifolium repens* L. / fehér here (Fabaceae/pillangósok)**

Népi elnevezés: *vadhere, vad herevirág*

Drogrész: *Trifolii herba, T. flos*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: viráguk idegrendszeri panaszok esetén, takarmány; „*Herevirág. Ez az idegeknek. Kitűnő így leszedni. Az is herevirág. Fehér here s vörös here.*”

Alkalmazás: A növényekben található formononetin (egy izoflavonoid) hatását tanulmányozták NMDA-indukálta neurotoxicitásban kortikális neuron-kultúrákban. Az eredmények alapján a formononetin lehetséges szer neurodegeneratív betegségekben. (Tian et al. 2013)

***Triticum aestivum* L. / búza (Poaceae/pázsitfűfélék)**

Népi elnevezés: *búza (korpa)*

Drogrész: *Tritici amyllum*

Készítménytípus: ülőfürdő

Népgyógyászati adatok: ízületi panaszokra ülőfürdő, diólevéllel férgek ellen

Alkalmazás: Vizsgálatok alapján az 1-es típusú cukorbetegséget a búzafehérjék okozhatják. Nem bizonyított, hogy csak antigénként teszi mindezt, hanem szerepe lehet a pancreas autoimmun támadásában is emberben és patkányban egyaránt (MacFarlane et al. 2003).

***Tussilago farfara* L. / martilapu (Asteraceae/fészkesek)**

Népi elnevezés: *martilapi*

Drogrész: *Farfarae folium, F. flos*

Készítménytípus: borogató

Népgyógyászati adatok: levele sebre, virága asthma esetén

Alkalmazás: A tussilagont (egy szeszkviterpén) a növény virágából izolálva hatásos hem-oxigenáz-1 - indukáló, amelynek gyulladáscsökkentő hatása ismert, így lehetséges vegyület a gyulladással kapcsolatos állapotok modulálására (Hwangbo et al. 2009).

***Urtica dioica* L. / nagy csalán (Urticaceae/csalánfélék)**

Népi elnevezés: csihán, csihány, csalán

Drogrész: *Urticae folium*, *U. radix*, *U. semen*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: levele reuma, magas vérnyomás, vérszegénység kezelésére; hajápolásban

Alkalmazás: A növény hatását vizsgálták tesztoszteron-kiváltotta jóindulatú prosztatata megnagyobbodásra, két biokémiai marker izolálásával (β -szitoszterol, szkopoletin). Tesztoszteron-kezelés patkányok esetében jóindulatú prosztatata-megnagyobbodást váltottak ki, pozitív kontroll (finaszterid) mellett. Megállapították, hogy a nagy csalán hatásos lehet a kezelés során (Nahata és Dixit 2012).

***Vaccinium myrtillus* L. / fekete áfonya (Ericaceae/hangafélék)**

Népi elnevezés: áfonya (fekete) (melléklet 19. ábra)

Drogrész: *Myrtilli folium*, *M. fructus*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: levele étvágyhozó, gyomorpanaszok, hasmenés, cukorbetegség kezelésére; „Az áfonya az finom! Teának es jó, de erősen jó a gyomornak.”

Alkalmazás: Egyes szembetegségek esetén jótékonyak bizonyult a növény vizsgálatok alapján (Yao et al. 2010).

***Vaccinium vitis-idaea* L. / vörös áfonya (Ericaceae/hangafélék)**

Népi elnevezés: havasi meggy, vörös áfonya

Drogrész: *Vitis-idaeae fructus*, *V-i. folium*, *V-i. flos*

Népgyógyászati adatok: étvágyjavító

Alkalmazás: Húgyúti betegségek kezelésében és prevenciójában vizsgálták a faj kivonatának hatását *Escherichia coli* túlélésére, virulencia-faktoraira és biofilm képzésére. A vizsgálatok során a növény biofilm-képzés ellenes hatását igazolták (Wojnicz et al. 2012).

***Veratrum album* L. / fehér zászpa (Melanthiaceae/zászpafélék)**

Népi elnevezés: *ászpa*, fehér zászpa

Drogrész: *Veratri rhizoma et radix*

Készítménytípus: lemosó

Népgyógyászati adatok: állatot bedörzsölni tetvek, legyek, szúnyogok ellen; „*Teszem fel az állatok tetvesek voltak, zászpával. Vagy zászpalével.*”

Alkalmazás: A fehér zászpa mérgező szteránvázis alkaloidokat tartalmaz, hányingert, hányást, fejfájást, látászavarokat, bénulást, szédülést, bardikardiát, AV-blokkot, hipotenziót és ájulást okoz. Gyakran tévesztik össze más növényekkel, ők az *Allium ursinum*-mal való véletlen összetévesztésből adódó mérgező eseteket írták le. 15-30 perccel a növény fogyasztása után alakulnak ki mérgező tünetek (Gilotta és Brvar 2010).

***Veronica officinalis* L. / orvosi veronika (Scrophulariaceae/ tátogatófélék)**

Népi elnevezés: *veronikafű*

Drogrész: *Veronicae herba*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: érrendszeri panaszok esetén

***Viscum album* L. / fehér fagyöngy (Loranthaceae/fagyöngyfélék)**

Drogrész: *Visci stipes, V. herba, V. folium*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: vérnyomáscsökkentő

Alkalmazás: Fagyöngyöt adva kemoterápia mellé korai fázisú emlőrákos betegek esetében az életminőség javult. A relapsus és a metasztázis kialakulásának esélyét nem látszik befolyásolni 5 éven belül az addíciós terápia (Tröger et al. 2012).

***Vitis vinifera* L. / szőlő (Vitaceae/szőlőfélék)**

Drogrész: *Vitis fructus, Vitis viniferae folium*

Készítménytípus: élvezeti ital (bor)

Népgyógyászati adatok: gyümölcséből bort készítenek

Alkalmazás: A szőlőmag és héja számos bioaktív komponenst tartalmaz, például flavonoidokat, polifenolokat, antocianinokat, proantocianinokat, procianidineket és rezveratrolt. A szőlőmag kivonatának antioxidáns, gyulladáscsökkentő, antimikrobiális,

kardioprotektív, hepatoprotektív és neurprotektív hatásait írták le (Nassiri-Asl és Hosseinzadeh 2009).

***Zea mays* L. / kukorica (Poaceae/pázsitfűfélék)**

Népi elnevezés: törökbúza

Drogrész: *Maydis stigma*, *M. amylum*

Készítménytípus: teafőzet

Népgyógyászati adatok: bibéjéből tea, *szakáll* (haja) vesepanaszok esetén

Alkalmazás: Tradicionálisan vízajtóként és urikosuriás hatása révén alkalmazzák. A bibe vizes kivonata diuretikus és káliuretikus hatású (Velazquez et al. 2005).

5. Összefoglalás

Munkánk során **Erdővidék 8 településén** 2010-2012 között **30 terepnap** alatt, **45 óra hangfelvétel és 2010 fényképfelvétel** készítésével összesen **129 gyógynövényfajt** jegyeztünk fel. Adatközlőink (14-98 évesek) átlagosan 15-20 növényfajt ismertek és alkalmaztak, de egyesek 50-60 gyógynövényt is említettek. A feljegyzett 129 taxon esetében összesen **209 népi elnevezés (1-7 név/faj), 14 drogrész, 6 készítmény** (melléklet 20-23. ábra) és **14 betegségcsoport** került említésre. Egyes taxonokat szinte mindenki ismert és rendszeresen alkalmazott (pl. *csihán/Urtica dioica*, *kígyónyelvűfű/Plantago lanceolata*, *cintória/Centaurium minus*), míg bizonyos fajok csak néhány helyen kerültek feljegyzésre (pl. *üvegszárú fű/Impatiens noli-tangere*).

Adatközlőink gyógynövényekre vonatkozó ismereteiket elsősorban szüleiktől, nagyszüleiktől vették át. Az egyes közösségeken belül megfigyelhető a tudás „átmentése”: betegség esetén tudják/tudták a lakosok, kihez fordulhatnak gyógynövényismeretei adatokkal kapcsolatban. Ezt a népi tudásanyagot eltanulták egymástól, amely ismereteiket napjainkban is megosztják az egyes településeken egymás között. Adataink alapján jellemző továbbá a vidéken a **csángó ismeretek átvétele és beépülése** az erdővidéki népgyógyászatba; ezek az ismeretek az 1936-ban a Gyimesekből Uzonka területére betelepült csángóktól származnak.

Állatgyógyászatban is az egyes közösségek nagy becsben tartották azon személyeket, akik ismerték az állati megbetegedések kezelési lehetőségeit. Ezzel kapcsolatban adataink alapján általában a falu kovácsa rendelkezett, rendelkezik a legnagyobb tudással.

Napjainkban az erdővidéki települések fiatal lakosai egyre gyakrabban fordulnak szüleikhez, nagyszüleikhez segítségért a helyi gyógynövényismerettel, őseiktől tanult ismeretekkel kapcsolatban kisebb betegségek kezelésénél, panaszaik enyhítésére.

Erdővidéki gyűjtőmunkánkat a fentiek alapján eredményesnek tartom a 129 gyógynövényfaj népi orvoslásban betöltött jelenlegi szerepének adatai alapján, valamint abból a szempontból is, hogy az említett fajokkal kapcsolatban számos egyedi felhasználást találtunk, amely kifejezetten a térségre jellemző.

A továbbiakban tervezzük Erdővidék további településeinek etnobotanikai felmérését, illetve a tudomány számára egyes ígéretesnek mondható új gyógynövénytaxon szövettani, fitokémiai és farmakológiai vizsgálatát.

6. Irodalomjegyzék

Almeida A. B., Sánchez-Hidalgo M., Martín A. R., Luiz-Ferreira A., Trigo J. R., Vilegas W., Dos Santos L. C., Souza-Brito A. R., de la Lastra C. A. (2013) Anti-inflammatory intestinal activity of *Arctium lappa* L. (Asteraceae) in TNBS colitis model. *Journal of Ethnopharmacology* S0378-8741(13)00004-4.

Alves J. G., de Brito Rde C., Cavalcanti T. S. (2012) Effectiveness of *Mentha piperita* in the Treatment of Infantile Colic: A Crossover Study. *Evid Based Complement Alternat Medicine* 2012: 981352.

Antalné T. M. (2003) Gyimes-völgyi népi gyógyászat. Európa Folklór Intézet, L'Harmattan, Budapest.

Atta A. H., Elkoly T. A., Mouneir S. M., Kamel G., Alwabel N. A., Zaher S. (2010) Hepatoprotective Effect of Methanol Extracts of *Zingiber officinale* and *Cichorium intybus*. *Indian Journal of Pharmaceutical Sciences* 72(5): 564-70.

Bahorun T., Trotin F., Pommery J., Vasseur J., Pinkas M. (1994) Antioxidant activities of *Crataegus monogyna* extracts. *Planta Medica* 60(4): 323-8.

Barreiro A. M. L., Cremaschi G., Werner S., Coussio J., Ferraro G., Anesini C. (2006) *Tilia cordata* Mill. extracts and scopoletin (isolated compound): differential cell growth effects on lymphocytes. *Phytotherapy Research* 20(1): 34-40.

Bhalang K., Thunyakitpisal P., Rungsirisatean N. (2012): Acemannan, a Polysaccharide Extracted from *Aloe vera*, Is Effective in the Treatment of Oral Aphthous Ulceration. *Journal of alternative and complementary medicine (New York, N.Y.)* 2012 Dec 16. [Epub ahead of print]

Bilgili S. G., Akdeniz N., Akbayram S., Ceylan A., Calka O., Karaman K. (2011) Phototoxic dermatitis due to *Chenopodium album* in a child. *Pediatric Dermatology* 28(6): 674-6.

Bommer S., Klein P., Suter A. (2011) First time proof of sage's tolerability and efficacy in menopausal women with hot flushes. *Advances in Therapy* 28(6): 490-500.

Boris Gy. (2010) Népi gyógynövényismeret a székelgyföldi Lövétén. BSc Diplomadolgozat, PTE-TTK, Pécs.

Carvalho C. A., Fernandes K. M., Matta S. L., Silva M. B., Oliveira L. L., Fonseca C. C. (2011) Evaluation of antiulcerogenic activity of aqueous extract

of *Brassica oleracea* var. *capitata* (cabbage) on *Wistar rat* gastric ulceration. *Arquivos de Gastroenterologia* 48(4): 276-82.

Cases J., Ibarra A., Feuillère N., Roller M., Sukkar S. G. (2011) Pilot trial of *Melissa officinalis* L. leaf extract in the treatment of volunteers suffering from mild-to-moderate anxiety disorders and sleep disturbances. *Mediterranean Journal of Nutrition and Metabolism* 4(3): 211-218.

Colombo M. L., Bosisio E. (1996) Pharmacological activities of *Chelidonium majus* L. (Papaveraceae). *Pharmacological Research* 33(2): 127-34.

Dános B. (2006) *Farmakobotanika*. Semmelweis Kiadó, Budapest

Frendl K. (2001) Népi növényismeret, népi humán és állatgyógyászati adatok gyűjtése a Székelyföldön. Diplomadolgozat, NYME, Mosonmagyaróvár

Frendl K., Balogh L. (2004) Etnobotanikai és etnomedicinai adatok Gyimesközéplek térségéből. *Botanikai Közlemények* 91(1-2): 147-148.

Fritz E., Saukel J. (2011) Anatomy of subterranean organs of medicinally used cardueae and related species and its value for discrimination. *Scientia Pharmaceutica* 79(1): 157-74.

Genovese T., Paterniti I., Mazzon E., Esposito E., Di Paola R., Galuppo M., Bramanti P., Cuzzocrea S. (2010) Efficacy of treatment with verbascoside, biotechnologically produced by *Syringa vulgaris* plant cell cultures in an experimental mice model of spinal cord trauma. *Naunyn-Schmiedeberg's Archives of Pharmacology* 382(4): 331-45.

Germanó M. P., Cacciola F., Donato P., Dugo P., Certo G., D'Angelo V., Mondello L., Rapisarda A. (2012) *Betula pendula* Roth leaves: gastroprotective effects of an HPLC-fingerprinted methanolic extract. *Natural Product Research* 2012 Nov 19. [Epub ahead of print]

Gilotta I., Brvar M. (2010) Accidental poisoning with *Veratrum album* mistaken for wild garlic (*Allium ursinum*). *Clinical Toxicology (Philadelphia, Pa.)* 48(9): 949-52.

Grossman W., Schmidramsl H. (2001) An extract of *Petasites hybridus* is effective in the prophylaxis of migraine. *Altern Med Rev.* 6(3): 303-10.

Grynaeus T., Szabó L. Gy. (2002) A bukovinai hadikfalvi székelyek növényei. Növénynevek, növényismeret és -felhasználás. *Gyógyszerészet* 46: 251-259, 327-336, 394-399, 588-600.

Gub J. (1991) Népi gyógyászat a Sóvidéken. Hazanéző könyvek. Firtos Művelődési Egylet, Korond 1: 14-16.

Gub J. (1993) Adatok a Nagy-Homoród és a Nagy-Küküllő közötti terület népi növényismeretéhez. *Néprajzi Látóhatár* 1-2: 95-110.

- Gub J. (1996)** Erdő-mező növényei a Sóvidéken. Hazanéző könyvek. Firtos Művelődési Egylet, Korond.
- Gub J. (1998)** Borogatók, kenőcsök, sebtapaszok a Sóvidéken. Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve, Kolozsvár, 6: 266-276.
- Guiso M., Tassone G., Nicoletti M., Serafini M., Bianco A. (2007)** Chemotaxonomy of iridoids in *Linaria vulgaris*. Natural Product Research 21(13): 1212-6.
- Halászné Z. K. (1981)** Adatok a moldvai magyarokgyógynövény-használatához. Gyógyszerészet 25: 361-367.
- Halászné Z. K. (1993)** Sebkezelés a moldvai és agyimesi magyaroknál napjainkban és Gelencén a XVIII. században. In: Halász Péter (szerk.): „Megfog vala apóm szokcor kezemtül...”Tanulmányok Domokos Pál Péter emlékére. Lakatos Demeter Egyesület, Budapest, pp. 109-116.
- Holló, G., Rácz, G. (1968)** Plante folosite in medicina populară din Bazinul superior al Trotusului (Ghimes). In: Plantele medicinale din florasponană al Bazinului Ciuc. Cons. Pop. al Jud. Harghita, Csíkszereda, pp. 171-176.
- Hwangbo C., Lee H. S., Park J., Choe J., Lee J. H. (2009)** The anti-inflammatory effect of tussilagone, from *Tussilago farfara*, is mediated by the induction of heme oxygenase-1 in murine macrophages. International Journal of Immunopharmacology 9(13-14): 1578-84.
- Iacobellis N. S., Lo Cantore P., Capasso F., Senatore F. (2005)** Antibacterial activity of *Cuminum cyminum* L. and *Carum carvi* L. essential oils. Journal of Agricultural and Food Chemistry 12;53(1): 57-61.
- Ivanova D., Vankova D., Nashar M. (2013)** *Agrimonia eupatoria* tea consumption in relation to markers of inflammation, oxidative status and lipid metabolism in healthy subjects. Archives of Physiology and Biochemistry 119(1): 32-7.
- Jäger A. K., Gauguin B., Andersen J., Adersen A., Gudiksen L. (2013)** Screening of plants used in Danish folk medicine to treat depression and anxiety for affinity to the serotonin transporter and inhibition of MAO-A. Journal of Ethnopharmacology 13;145(3): 822-5.
- Kaithwas G., Mukherjee A., Chaurasia A. K., Majumdar D. K. (2011)** Anti-inflammatory, analgesic and antipyretic activities of *Linum usitatissimum* L. (flaxseed/linseed) fixed oil. Indian Journal of Experimental Biology 49(12): 932-8.
- Kayano S., Kikuzaki H., Yamada N. F., Aoki A., Kasamatsu K., Yamasaki Y., Ikami T., Suzuki T., Mitani T., Nakatani N. (2004)** Antioxidant properties of prunes (*Prunus domestica* L.) and their constituents. Biofactors 21(1-4): 309-13.

- Király G. (szerk.) (2009)** Új magyar fűvészkönyv. Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, Jósvafő
- Kisgyörgy Z. (1973)** Erdővidék. Megyei Tanács, Sepsiszentgyörgy
- Kóczyán G., Pintér I., Gál M., Szabó I., Szabó L. (1976)** Etnobotanikai adatok Gyimesvölgyéből. Botanikai Közlemények 63(1): 29-35.
- Kóczyán G., Pintér I., Szabó L. Gy. (1975)** Adatok a gyimesi csángók népi gyógyászatához. Gyógyszerészet 19: 226-230.
- Kulisic T., Krisko A., Dragovic-Uzelac V., Milos M., Pifat G. (2007)** The effects of essential oils and aqueous tea infusions of oregano (*Origanum vulgare* L. spp. *hirtum*), thyme (*Thymus vulgaris* L.) and wild thyme (*Thymus serpyllum* L.) on the copper-induced oxidation of human low-density lipoproteins. International Journal of Food Sciences and Nutrition 58(2): 87-93.
- Laczkó-Zöld E., Zupkó I., Réthy B., Csedő K., Hohmann J. (2009)** Antioxidant activity of the fruits and hydrophilic compounds of *Physalis alkekengi*. Acta Pharmaceutica Hungarica 79(4): 169-73.
- Lahlou S., Tahraoui A., Israili Z., Lyoussi B. (2007)** Diuretic activity of the aqueous extracts of *Carum carvi* and *Tanacetum vulgare* in normal rats. Journal of Ethnopharmacology 4;110(3): 458-63.
- Lajter I., Zupkó I., Molnár J., Jakab G., Balogh L., Vasas A., Hohmann J. (2013)** Antiproliferative activity of Polygonaceae species from the Carpathian Basin against human cancer cell lines. Phytotherapy Research 27(1): 77-85.
- Lans C. (2007)** Ethnomedicines used in Trinidad and Tobago for reproductive problems. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine 15;3: 13.
- Loi B., Fantini N., Colombo G., Gessa G. L., Riva A., Bombardelli E., Morazzoni P., Carai M. A.(2012)** Reducing effect of an extract of *Phaseolus vulgaris* on food intake in mice - Focus on highly palatable foods. Fitoterapia 20;85C: 14-19.
- Luczak S., Swiatek L., Daniewski M. (1989)** Phenolic acids in herbs *Lysimachia nummularia* L. and *L. vulgaris* L. Acta Poloniae Pharmaceutica 46(4): 381-5.
- MacFarlane A. J., Burghardt K. M., Kelly J., Simell T., Simell O., Altosaar I., Scott F. W. (2003)** A type 1 diabetes-related protein from wheat (*Triticum aestivum*). cDNA clone of a wheat storage globulin, Glb1, linked to islet damage. Journal of Biological Chemistry 3;278(1): 54-63

- Mahesh A., Jeyachandran R., Cindrella L., Thangadurai D., Veerapur V. P., Muralidhara Rao D. (2010)** Hepatocurative potential of sesquiterpene lactones of *Taraxacum officinale* on carbon tetrachloride induced liver toxicity in mice. *Acta Biologica Hungarica* 61(2): 175-90.
- Matkowski A., Piotrowska M. (2006)** Antioxidant and free radical scavenging activities of some medicinal plants from the Lamiaceae. *Fitoterapia* 77(5): 346-53.
- Mazzetti S., Frigerio S., Gelati M., Salmaggi A., Vitellaro-Zuccarello L. (2004)** *Lycopersicon esculentum* lectin: an effective and versatile endothelial marker of normal and tumoral blood vessels in the central nervous system. *European Journal of Histochemistry* 48(4): 423-8.
- Moraes M. E., Cunha G. H., Bezerra M. M., Fachine F. V., Pontes A. V., Andrade W. S., Frota Bezerra F. A., Moraes M. O., Cavalcanti P. P. (2012)** Efficacy of the *Mentha crispata* in the treatment of women with *Trichomonas vaginalis* infection. *Archives of Gynecology and Obstetrics* 286(1): 125-30.
- Mucaji P., Hudecová D., Haladová M., Eisenreichová E. (2002)** Anti-yeast activity of ethanol extracts of *Lilium candidum* L. *Ceská a Slovenská farmacie* 51(6): 297-300.
- Nahata A., Dixit V. K. (2012)** Ameliorative effects of stinging nettle (*Urtica dioica*) on testosterone-induced prostatic hyperplasia in rats. *Andrologia* 44 Suppl 1: 396-409.
- Narsai R., Wang C., Chen J., Wu J., Shou H., Whelan J. (2013)** Antagonistic, overlapping and distinct responses to biotic stress in rice (*Oryza sativa*) and interactions with abiotic stress. *BMC Genomics* 12;14(1): 93. [Epub ahead of print]
- Nartowska J., Sommer E., Pastewka K., Sommer S., Skopińska-Rózewska E. (2004)** Anti-angiogenic activity of convallamaroside, the steroidal saponin isolated from the rhizomes and roots of *Convallaria majalis* L. *Acta Poloniae Pharmaceutica* 61(4): 279-82.
- Nassiri-Asl M., Hosseinzadeh H. (2009)** Review of the pharmacological effects of *Vitis vinifera* (Grape) and its bioactive compounds. *Phytotherapy Research* 23(9): 1197-204.
- Pápay Z. E., Kósa A., Boldizsár I., Ruszkai A., Balogh E., Klebovich I., Antal I. (2012)** Pharmaceutical and formulation aspects of *Petroselinum crispum* extract. *Acta Pharmaceutica Hungarica* 82(1): 3-14.
- Papp N. (2011)** Népi gyógynövény-ismereti kutatások a kolostori gyógyászatban és Erdélyben (2007-2010). *Kaleidoscope E-journal, Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat* 2(2): 76-88.

- Pardo-de-Santayana M., Tardío J., Blanco E., Carvalho A. M., Lastra J. J., San Miguel E., Morales R. (2007)** Traditional knowledge of wild edible plants used in the northwest of the Iberian Peninsula (Spain and Portugal): a comparative study. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine* 7;3: 27.
- Pereira D. A., Dalmarco J. B., Wisniewski A. Jr., Simionatto E. L., Pizzolatti M. G., Fröde T. S. (2011)** *Lotus corniculatus* regulates the inflammation induced by bradykinin in a murine model of pleurisy. *Journal of Agricultural and Food Chemistry* 23;59(6): 2291-8.
- Pieroni A., Dibra B., Grishaj G., Grishaj I., Gjon Maçai S. (2005)** Traditional phytotherapy of the Albanians of Lepushe, Northern Albanian Alps. *Fitoterapia* 76(3-4): 379-99.
- Pinto E., Vale-Silva L., Cavaleiro C., Salgueiro L. (2009)** Antifungal activity of the clove essential oil from *Syzygium aromaticum* on *Candida*, *Aspergillus* and dermatophyte species. *Journal of Medical Microbiology* 58(11): 1454-62
- Plotnikov M. B., Aliev O. I., Andreeva V. Y., Vasil'ev A. S., Kalinkina G. I. (2006)** Effect of *Alchemilla vulgaris* extract on the structure and function of erythrocyte membranes during experimental arterial hypertension. *Bulletin of Experimental Biology and Medicine* 141(6): 708-11.
- Potrich F. B., Allemann A., da Silva L. M., Dos Santos A. C., Baggio C. H., Freitas C. S., Mendes D. A., Andre E., Werner M. F., Marques M. C. (2010)** Antiulcerogenic activity of hydroalcoholic extract of *Achillea millefolium* L.: involvement of the antioxidant system. *Journal of Ethnopharmacology* 130(1): 85-92.
- Preethi K. C., Kuttan G., Kuttan R. (2009)** Anti-inflammatory activity of flower extract of *Calendula officinalis* Linn. and its possible mechanism of action. *Indian Journal of Experimental Biology* 47(2): 113-20.
- Qidwai W., Qureshi R., Hasan S. N., Azam S. I. (2000)** Effect of dietary garlic (*Allium Sativum*) on the blood pressure in humans; a pilot study. *Journal of the Pakistan Medical Association* 50(6): 204-7.
- Qin X., Lv Q., Zhang X., Chen F., Li L., Zhang Y. (2012)** Study on protective effect of alcohol extract of *Potentilla Anserinea* against acute myocardial ischemia/reperfusion-induced myocardial apoptosis in rats. *Zhongguo Zhong Yao Za Zhi.=China journal of Chinese materia medica* 37(9): 1279-84.
- Qnais E. Y., Abdulla F. A., Kaddumi E. G., Abdalla S. S. (2012)** Antidiarrheal activity of *Laurus nobilis* L. leaf extract in rats. *Journal of Medicinal Food* 15(1): 51-7.
- Rab J. (1982)** Újabb népgyógyászati adatok a Gyimesekből. *Gyógyszerészet* 26: 325-333.

- Rab J., Tankó P., Tankó M. (1981)** Népismereti dolgozatok. Kriterion Könyvkiadó, pp. 23-38.
- Reddy M. K., Alexander-Lindo R. L., Nair M. G. (2005)** Relative inhibition of lipid peroxidation, cyclooxygenase enzymes, and human tumor cell proliferation by natural food colors. *Journal of Agricultural and Food Chemistry* 16;53(23): 9268-73.
- Rietz B., Isensee H., Strobach H., Makdessi S., Jacob R. (1993)** Cardioprotective actions of wild garlic (*Allium ursinum*) in ischemia and reperfusion. *Molecular and Cellular Biochemistry* 17;119(1-2): 143-50.
- Schinkovitz A., Stavri M., Gibbons S., Bucar F. (2008)** Antimycobacterial polyacetylenes from *Levisticum officinale*. *Phytotherapy Research* 22(5): 681-4.
- Sepsiszéki N. B. (2003)** Székelyföld falvai a XX. század végén I. kötet Háromszék. Nap Kiadó BT.
- Sluis van der W. G., Labadie R. P. (1981)** Secoiridoids and Xanthones in the genus *Centaureum*. *Planta Medica* 41(3): 221-31.
- Szabó L. Gy. (2005)** Gyógynövény-ismereti tájékoztató. Schmidt und Co. - Melius Alapítvány, Baksa – Pécs
- Szabó L. Gy. (2002)** Népi gyógynövény-ismeret Kalotaszegen és Gyimesvölgyében. *Turán (XXXII.)* 5(4): 39-52.
- Tian Z., Liu S. B., Wang Y. C., Li X. Q., Zheng L. H., Zhao M. G. (2013)** Neuroprotective Effects of Formononetin Against NMDA-Induced Apoptosis in Cortical Neurons. *Phytotherapy Research* 10.1002/ptr.4928. [Epub ahead of print]
- Tröger W., Zdrale Z., Stanković N., Matijašević M. (2012)** Five-year follow-up of patients with early stage breast cancer after a randomized study comparing additional treatment with *viscum album* (L.) extract to chemotherapy alone. *Breast Cancer (Auckl)*. 6: 173-80.
- Vasas S. (1985)** Népi gyógyászat, kalotaszegi gyűjtés. Kriterion, Bukarest
- Velazquez D. V., Xavier H. S., Batista J. E., de Castro-Chaves C. (2005)** *Zea mays* L. extracts modify glomerular function and potassium urinary excretion in conscious rats. *Phytomedicine* 12(5): 363-9.
- Wang Y., Chen X., Zhang Y., Chen X. (2012)** Antioxidant activities and major anthocyanins of Myrobalan plum (*Prunus cerasifera* Ehrh.). *Journal of Food Science* 77(4): C388-93
- Wojnicz D., Kucharska A. Z., Sokół-Łętowska A., Kicia M., Tichaczek-Goska D. (2012)** Medicinal plants extracts affect virulence factors expression and biofilm formation by the uropathogenic *Escherichia coli*. *Urological Research* 40(6): 683-97.

Yao N., Lan F., He R. R., Kurihara H. (2010) Protective effects of bilberry (*Vaccinium myrtillus* L.) extract against endotoxin-induced uveitis in mice. *Journal of Agricultural and Food Chemistry* 28;58(8): 4731-6

Internetes irodalomjegyzék

1. internetes forrás:

<http://www.jfk.szie.hu/files/docs/nevelestudomanyi/kutatasmodszeran/kutatasmodszeran-4-eloadas.pdf>

Illusztrációk jegyzéke

Bartha Sámuel Gergely: melléklet 1., 3., 5-7., 20-22. ábrák

Papp Nóra: melléklet 2., 4., 8-19., 23. ábrák

Köszönetnyilvánítás

Köszönetet mondok témavezetőmnek, dr. Papp Nórának, akitől megtanultam az etnobotanikai gyűjtés módszereit, és idejét nem sajnálva bármilyen probléma esetén a rendelkezésemre állt. Köszönet mondok továbbá Balogh Lajosnak, aki a taxonok pontos botanikai azonosításában segédkezett. Köszönöm adatközlőinknek, hogy munkánk során segítségünkre voltak tudásukkal.

Végül megköszönöm a sok segítséget családomnak.

Mellékletek

1. ábra: Bibarcfalva

2. ábra: Kisbacon

3. ábra: Felsőrákos

4. ábra: Nagybacon

5. ábra: Szárazajta

6. ábra: Székelyszáldobos

7. ábra: Uzonkafürdő

8. ábra: Vargyas

Néhány adatközlő

9. ábra: János Zelmira

10. ábra: Soós András

11. ábra: Sebestyén Júlia és Hídi András

12. ábra: Farkas Teréz

13. ábra: Bartha Márta

Néhány gyógynövényfaj

14. ábra: *Plantago lanceolata* L.

15. ábra: *Sempervivum tectorum* L.

16. ábra: *Impatiens noli-tangere* L.

17. ábra: *Phyllitis scolopendrium* (L.) Newm.

18. ábra. *Lysimachia nummularia* L.

19. ábra: *Vaccinium myrtillus* L.

Készítmények

20. ábra: Tinktúra

21. ábra: Kenőcs

22. ábra: Forrázat

23. ábra: Szörp

Interjú-részlet

(Nagybacon, 2010. nyár)

Papp Nóra: Márta néni, ezt a kék tilinkót meg tetszene majd mutatni?

Bartha Márta: *Margit néni szedett most. Fenn volt vasárnap Úzonkába, azt mondja, egy bokrot kapott. Ezerjófű az is nagyon jó. Sárga virágú.*

Bartha Sámuel: És azt mire tetszett használni?

Bartha Márta: *A mindenre jó. Gyomornak, gyulladásnak, s mindennek. Azért a neve is, hogy ezerjófű. Sokféle betegségre nem ártalmas, hanem hasznos.*

Bartha Sámuel: Múltkor még beszéltek a bojtorjánt, hogy a dagadásokra, törésekre tették.

Bartha Márta: *Jaj az egy másik bojtorján, amelyik dagadásra. Ez köhögés ellen. Ez kék tilinkó, de úgy néz mi, mint egy kicsi bojtorján. Az a másik az törésekre, s ütésekre. Unoka bátyám idejött megnézni, s azzal borogattuk. Leestem volt. Megsíkkult a létra ága, elszakadt az izom. S a kezembe is a porcok törtek össze nem a csont. S akkor azt mondta el volt feketedve, hogy ebbe a bojtorján lébe töltsék kékszeszt, s azzal borogassam, mert az oldja fel. s tényleg az nagyon-nagyon jó vót, mert azzal borogattuk s azok a kék aláfutások szerre felszívódtak. Én sok mindent magamon kellett megtapasztaljak, mert sok minden elért.*

Papp Nóra: És ezt a bojtorján-levet hogy készítette Márta mama?

Bartha Márta: *Aztat egy kicsit odatettük, s mikor fővésbe volt, levettük.*

Papp Nóra: És mennyi vízbe kellett?

Bartha Márta: *Hogy lepje el. Mert a vizet tettük, s a bojtorján ott maradt.*

Papp Nóra: S olyan van errefele, hogy vadorgona?

Bartha Márta: *Van. Az tavasszal nyílik az erdőszélekbe. Erős illata is van. Mi vadboroszlány, úgy mondjuk. Máshol mondják, hogy vadorgona. Olyan apró kicsi fehér virága van neki. De illatos nagyon.*

Papp Nóra: És olyan, hogy laboda?

Bartha Márta: *Laboda az igen. Az terem rendesen, de azt nem használtuk semmire, az burján.*

Papp Nóra: Még olyat is hallottunk, hogy szarvasnyelvű fű.

Bartha Márta: *Kígyónyelvűt azt tudok. Az ilyen utilapi. Lándzsás, s akkor annak a nyelve olyan, mint a kígyónak, olyan hosszú vékony. Az is nagyon ilyen ütésekre. És akkor van ez a kerek utilapi. Annak másabb a virága. Az udvaron is szokott lenni.*

Papp Nóra: Milyen annak a virága?

Bartha Márta: *Olyan, mint az ujjam felnyúlik és olyan kicsi enyhén szúróskás virágú.*

Bartha Sámuel: És ezt mire tetszik használni, a kerek utilapit?

Bartha Márta: *Hát aztat így az ütésekre. Így a bojtorjással s ezekkel. Összerakunk mindent.*

Bartha Sámuel: Például a diófalevelet mire?

Bartha Márta: *Hát az egyszer vércukrot is egyenlit, meg hűlésnek is jó. Az orgonafa levele nagyon jó kelésekre. Torokfájásra. Rendes orgonának a levele. Ugy megmossuk kicsit leforrázunk nem is forró vízbe, hogy kicsit megpuhuljon s rárakjuk a vizes ruhára, s reakössük s nagyon hamar leveszi a gyulladást. Így csináltuk ezelőtt. Diófa ága rovarirtó is. A pókok se szeretik, a molylepke se szereti. Én a szobába úgy elrakosgatom ide-oda. A kamarába is. ... Nagyon jó szívkoszorúér elmeszesedésre aztat teszem. Gyöngyajaknak hívják. (fülei asszonytól tanulta)*

Papp Nóra: És a reumára mit lehet Márta néni? Ízületekre lehet valami lapit tenni?

Bartha Márta: *Ez a bodza ez is nagyon jó. Ez lég izének. Ez a fodormenta. Akkor ez a zsurlófű nagyon jó torokfájásra és még borogató is.*

Papp Nóra: Azt még hívják máshogy is errefele?

Bartha Márta: *Hát mi úgy mondjuk, hogy femtőfű. Na ez a egérfarkúvirág. A zsurlót azt ki is tapasztaltam, mert fáj a torkom, ilyen daganat volt ,s lehúzódott. S akkor azt ott kezdtem főzni, s azzal gargarizáltam, s azzal borogattam. S helyrejött.*

Papp Nóra: S naponta hányszor tetszett?

Bartha Márta: *Amikor eszembe jutott. De két-három nap gargarizáltam igazságosan. Na ez a zsurló. Ugy néz ki, mint valami kicsi fenyőfa. De van a nagyobb is. Az fürdőnek jó reumára. Az ilyen kicsi az teának. A másikba fürödni lehet. Izületekre na az nagyon jó. S akkor olyan gyulladásnak a gyöngyvirág is jó.*

Papp Nóra: Azt hogy tetszik használni, a gyöngyvirágot?

Bartha Márta: *Az lázcsillapítónak nagyon jó. Abból keveset kell főzni, mert az erős.*

Papp Nóra: Mennyi az a kevés?

Bartha Márta: *Egy liter vízbe csak egy ilyen szárat. Kamillát s egyébét hezzarakunk. Mindent hezzarakunk, mert közösen erősebben dolgoznak. ... Még nagyon jó a csipkebogyó. Az is C-vitamin, s abba gyógyerő van, minden van.*

Papp Nóra: Annak van itt valami másik neve errefele? Hogy mondják?

Bartha Márta: *Hecserli. Vadrózsabogyó. Sokféle neve van neki.*

Papp Nóra: És menta csak egyféle van errefele?

Bartha Márta: *Hát van borsmenta. Kétféle van. Ezeket termeltük ezt a mentát a kolektív idő alatt a gyógyszerésziparnak. S akkor van az a másik. Nekem olyan nincsen. Az vadon nő. A hatásuk egy. S akkor tavasszal van a gyermekláncfű. Az nagyon a májnak s az epecsatornákat*

tisztítja. Ezt tapasztaltam. Azt mosom meg, s a virágjáig ropogtatom. S annyit tes , hogy régebben kaptam ezt a B1 B6 B12 injekció, mert legyengültem tavaszra s őszre is sok munkától, és azóta nem kell injekció, mert annyit felszedek tavasszal, hogy az nekem egy évre elég. Ezeket tapasztaltam saját magamon. Hihetetlen, mert eleinte én se hittem, de annyira fájt így keresztül műtét után, hogy az epémet levették, még a nadrágomat se bírtam, mert szorított fájt, s mikor 4 napig ettem már nem fájt úgy.

Bartha Sámuel: Mondták, hogy amikor régebben nagy szegénység volt, még levest is főztek belőle.

Bartha Márta: *S tavasszal milyen finom a levele, még saláta sincsen, leszeded ...Levele, s ebből főzeléket. A lósódi az gyomormenés ellen való a virágja mikor kivirágzik, s a levele így tavasszal, mint a martilapi tavaszi étel. S még úgy is volt, hogy a saláta kicsike volt s ezzel pótoltam, s jó.*

Bartha Sámuel: A gyermekláncfű levelivel?

Bartha Márta: *Igen.*

Papp Nóra: És olyan van errefele Márta néni, hogy cintória?

Bartha Márta: *Igen az es az erdőn terem. Az olyan sárga virágú.*

Papp Nóra: És azt mire lehet használni?

Bartha Márta: *Az es gyomorra, s mindenre jó, s ilyen gyulladásokra főleg. S borogatni.*

Papp Nóra: És a fenyőszurok az jó valamire?

Bartha Márta: *Az sebre. Van valakinek sebje, arra ráragassza, s alatta gyógyul.*

Papp Nóra: Fogba nem tették régen?

Bartha Márta: *Hát a fogba tettünk foghagymát es, csak az meglökögteti, s belédugtad s meglökögtette, s elmúlt.*

Bartha Sámuel: S a fokhagymát azt másra lehetett használni?

Bartha Márta: *Jaj az nagyon egészséges fiam. Ételbe s úgy megenni. Az ételbe beléteszed, akkor ott van mindenütt.*

Papp Nóra: És a piros hagymát? Abból teát főztek?

Bartha Márta: *A babáknak, amikor kicsikék voltak. Görcsoldó is. Tettünk belé köménymagot, ánizsmagot, piros hagymát. S akkor azt ott itattuk a babákkal.*

Bartha Sámuel: Lázra?

Bartha Márta: *Amikor kicsikék voltak, én priznicet tettem. Lázcsillapító tea a gyöngyvirág az nagyon jó. S kamillát, mert az gyomornak is nagyon jó.*

Papp Nóra: És a talpukra nem tettek valamit?

Bartha Márta: *De. Tormát is reszeltünk a talpikra. Az is húzta a lázat. Pityókával össze, hogy ne csípje. A pityóka jó fagyásra. Pista bátyádnak, hogy a kezét lelőtték ez a három ujjá örökké le volt fagyva. Mikor jött haza le volt reszelve a pityóka s borogattuk reá, s vette azt a fagyást ki belőle.*

Papp Nóra: És a fagyásra tetszett mondani a pityókát? Azt nyersen?

Bartha Márta: *Nyersen megreszelni. Csak olyan ruhát kellett keresni, mert megfogja, aztán ki se megy. A csihány nagyon jó izületi fürdőkkbe. Aztat le kell forrázni, mert csíp s aztat bennehagyni, s reáülni. Ez a femtőfű az a nagy magas. Az az erdőszéleken terem, fenyvesekbe, s olyan helyeken.*

Bartha Sámuel: És Márta mama ecetet miből készítették?

Bartha Márta: *Almából csináltunk ezelőtt. Azt, amikor fájt valahol, jól bédörzsöltük. Vérnyomását is levitte az embernek.*

Papp Nóra: S tetszett említeni ezt a zöldfuszulykát; ennek a héját?

Bartha Márta: *Az es vérnyomáscsökkentő.*

Papp Nóra: És szádokfa van errefele?

Bartha Márta: *Van. Az jó teának. Az ilyen izzasztó. Csak az a szivet öli.*

Bartha Sámuel: És amikor tavasszal a nyírfák levét engedték le?

Bartha Márta: *Az is itálnak. Amikor valaki megszomjazott. A nyírfának a nedve a szomjúságot oltja.*

Papp Nóra: És a diófának a héja?

Bartha Márta: *Na köhögés ellen az is jó. A friss diónak. Megtidni (?) hogy tudjon bémenni, de benne maradjon a leve, mert csak akkor hasznos.*

Papp Nóra: És az egerfát?

Bartha Márta: *Az egerfával inkább festettek.*

Bartha Sámuel: Az egerfa megfestette a ruhát pirosra?

Bartha Márta: *Igen. Nem az a szép piros, de festettek fonalakat, egy olyan különös színt adott.*

Bartha Sámuel: És mivel festettek még? Dióval esetleg?

Bartha Márta: *Hát a dió barnát csinál.*

Papp Nóra: A diónak a lapija?

Bartha Márta: *A kérgivel és a lapijával. Nem próbáltam ki, de a hajhullást is megállítja, táplálja a haját.*

Papp Nóra: És a ribizli? A ribizke?

Bartha Márta: *A ribizke az befőttnek főztük, vérnyomásnak azt mondták, mert csináltunk ribizlibort, fekete ribizli az nagyon jó, mert az gyógyító, piros ribizlit csináltam, de azt*

mondták, hogy a szívet gyengíti. A bor. Na aztán nagyon jó a hecserlinek, ennek a rózsabogyónak a levit, eztet kipróbáltuk, mert kapott vót az én férjem bélhurutot, így nyáron a nagy melegbe, s valami olyat ivott, s rosszul volt, s nemhogy rosszul volt akkor diétáztatták és csináltam, elmentünk hecserlizni, elmentünk szedtünk, megmostam megpucoltam, s a szekér tetejire egy ötliteres borkányba belé tettem telitöltöttem, s cukrot is, s amikor két hétig azon forrt, kezdet gyöngyözni akkor húztam le s azt itta, úgy kierősítette a gyomrát, hogy mindent megehetett, s ez nagyon jó vót.

Papp Nóra: És ezt mikor szabad gyűjteni?

Bartha Márta: *Mikor érik. Mikor megpirosodik akkor. Ha lekvárnak akarjuk, a legfinomabb, akkor, mikor megüti a hóharmat. Nem tudta megenni a paradicsomlevest, nem tudta megenni nem tudom, milyen ételeket, örökké ment a gyomra, s fájt. Mikor eztet az öt litres üvegből csak úgy leitta, nem forrot ki, csak úgy forrásnak indult, többet nem volt ilyen dolgunk.*

Papp Nóra: És a feketeribizli-bor a vérnyomással mit csinál? Emeli?

Bartha Márta: *A feketeribizli bor nagyon jó. Csak az egyik fele egyszer dicsérték, s akkor a vérnyomásnak nem jó az sem a szőlő, van nekem is ribizlim két bokorral, mert kihántam a többit, egy időben még jó pénzeket is csináltam a borból, mert olyan nagy műtét volt, ajálta az orvos akkoriba, mert mindennek van egy időszka, hogy műtét után felerősíti.*

Papp Nóra: A bor.

Bartha Márta: *A bor, s akkor jó is vót, s a szörp is.*

Papp Nóra: És emeli a vérnyomást vagy csökkenti a bor?

Bartha Márta: *Az erősíti valahogy. Én nem tapasztaltam magamon, mert amikor érik, én szedem, s eszem, mint a piros ribizlit. Én nem éreztem aztat, hogy felvitte volna, s most vérnyomásmérőm is volt, ki is próbáltam, de nem talált semmit.*

Papp Nóra: És a lapiját nem használták régen?

Bartha Márta: *Az teának jó. Teának a málnalevél, a ribiszke levél, a fekete ribizli levél, öknekik egy olyan finom aromájuk van, azért jó. ... Kelésre tettünk tejfölet, s tejfölbe vegyítettünk kicsilisztet, s a kelést az húzta. ... A muroklének azt a nyálkahártyát takarítsa le a gyomorról, azért jó. A murok. Aztat megreszelni s megfőzni sós vízbe, se egy kicsi rizzsel vagy azt a levét adni teának, az nagyon-nagyon jó. Mert az amebetget nyálkahártya, amitől megyen a gyomra, aztat le kell takarítani, s azután lehet csak meggyógyítani. Ezt így tanították vót s tapasztaltam. ... Mer amikor úgy fájtatták a füliket, amikor a torkuk is fájt, s akkor egybe fájt. S akkor egybe borogattam eztet az orgonalapival, s akkor beköttem s a fülükbe dugót tettem, hogy ne vegyen (?) húzat. Ilyenek nem csináltam, ezzel nem foglalkoztam. Én, amit nem próbáltam ki azt, de minden embernek másabb az izéje.*

Papp Nóra: És hallottunk olyat, hogy amikor az állatok tetvesek voltak, valamivel lesúrozták?

Bartha Márta: *Például a tyúkokat, ugye mikor megtetvesedtek, s a csirkék is, még belé is pusztultak, akkor zsírba pirítottak hagymát piros hagymát s akkor azzal a zsíros lével megkentem a tyúkok szárnyát, s a hasa alját mert oda szoktak bebújni a izék, s a tyúknak a fejét, s hogy szedje le, mert a fejbe húzódnak fel és ahogy a csirkék beváltak, ők összezsírosodtak, és amikor a tetű megcsírosodik, elveszti a légző mifélejét, ezért jó a zsíros. És akkor kiégettem a pájtákat. Másoknak is, ha megtetvesedett, úgy csináltuk, hogy ilyen zsíros, bésúroztok jól, s akkor megfürösztöttük az állatokat. Nagy állatok nemigen szoktak megtetvesedni, még a kicsik, s a kutyák megbolhásodnak.*

Papp Nóra: Hallottunk egy ilyet, hogy zászpa, hogy a lovat azzal mosták, hogy a legyek ne járják.

Bartha Márta: *Zászpa igen, de az egy mérges dolog. Az hasonlít a gyöngvirág leveléhez, azzal meg lehet mérgezni, ha megfőzik a zászpalébe, s kiteszik, felveszi a tyúk, s mind megdöglik. Szokták feltenni, tudod megfőzik, ahol a vad nagyon belékap, vaddisznó, vad szarvas, ezelőtt úgy csináltuk, hogy a zászpat szedtük, s megfőztük benne az árpát vagy kukoricát a zászpalébe, akkor felvittük, azt letettük, akkor azt felszedték s akkor, úgy félbehagyták. Ilyenekkel próbálkoztunk.*

Papp Nóra: És ha valakinek sümölcs volt a kezén?

Bartha Márta: *Akkor azt mondták, hogy amikor a patak mellett mész, tényleg hatott, mert egy időbe a homlokomat megrakta, így fiatal koromban, s azt mondta volt nagyapó, hogy mész s keresetlen habbal, amit a folyó víz, ahol megakad, s azzal együtt.*

Papp Nóra: Keresetlen hab?

Bartha Márta: *Igen. A patakba, ami úgy kerül. Nem tudom, tetszett-e látni? Egy ágon megakad, s oda összehabosodik, s akkor azzal kend bé, s aztán azé vagy egyébé elmúlt egy idő után.*

Papp Nóra: Nem kötték el valamivel?

Bartha Márta: *Hát lószőrrel, ami kidagadt úgy nagyra. S olyan helyen volt.*

Bartha Sámuel: És Márta néni múltkor tetszett egy olyat mondani, hogy pajzsmirigyre olyan ragadályt tettek?

Bartha Márta: *Van igen. Nekem az nem hatott, csak a kés.*

Bartha Sámuel: És más az tette rá azt a ragadályt a pajzsmirigyére?

Bartha Márta: *Hát Margit néninek.*

Bartha Sámuel: Szóval golyvára tettek?

Bartha Márta: *Igen.*

Bartha Sámuel: S maga nem.

Bartha Márta: *Hát én nem.*

Papp Nóra: *És az a ragadály hogy néz ki? Fehér vagy sárga? Milyen színű a virága?*

Bartha Márta: *Szöltös. S ragad oda hezsa. Nagyon ragad hezse a ruhákhoz, s alig lehet eltépni. S ha rea ragad, olyan apró bogyók vannak. Azért mondják ragadálynak.*

Bartha Sámuel: *Múltkor nekem nagyon finom gombát főzött.*

Bartha Márta: *Én gombákból úgy állok fiam, hogy amit gyermekkoromban megismertem, nekem sokfajta nincsen. Én ismerem a rókát, a csiperkét, kékhátut. Én a medvegombát sem ismerem. Valaki úgy odavan érte, én nem es ettem, nem es tudom. Eztet a szegfűgombát, ami tavasszal korán jön, olyan apróka kicsiket. Azt ettem, s szedtem. ... Lasagomba, ami fán van. Na az es finom. Olyat is ettem, de az valamire jó-e, azt nem tudom.*

Papp Nóra: *Milyen mézek vannak erre felé?*

Bartha Márta: *Van ez a vegyesméz. Így néz ki ilyen az állaga. Ebbe minden van, amit a mezőn így összekapnak. Na ez torokra, amikor úgy fáj. ... Én reszelek tormát, s reszelek sárgarépat belé, hogy ne csípjen úgy, s akkor teszek rea mézet, s reggel azt éhhomra három-négy kiskanállal béveszem. A torna erősíti a tüdőt, a sárgarépa jó a szemnek, akkor a méz mindenre. És etet nyersen a céklát.*

Bartha Sámuel: *Ez mire jó Márta mama?*

Bartha Márta: *Ez a szervezetnek nagyon jó.*

Papp Nóra: *Olyan van erre fele, hogy pulykafű?*

Bartha Márta: *Van. A pulykafű az egerfarkú fűnek az alja, a levele. S akkor hajtsa ki az egerfarkú, s azt mondják pulykafűnek.*

Papp Nóra: *S miért mondják pulykafűnek?*

Bartha Márta: *Hát amikor pulyka volt, megvágtok, s rendbe tartotta a gyomrikat. Akkor azt vágtuk, s kevertük belé. Máshogy én nem használtam. Pulykáknak vágtuk. S az az egerfarkúnak az alja.*

Papp Nóra: *És a rizsnyákot hogyan készítették?*

Bartha Márta: *Azt megfőztük, mikor ment a gyomra. Na azt es szoktuk gyermekeknek adni. Igen. Rizsnyákot.*

Papp Nóra: *És azt mennyi vízbe, mennyi rizzsel?*

Bartha Márta: *Hát annyit, hogy úgy megfőjjön, ne nyuvasztósuljól, inkább higabb pirés legyen. S úgy adtuk a gyermekeknek. Sóval csak. Cukrot nem. S akkor itta a teát, s akkor a rizsnyákot megfőztük, megőröltük, s akkor az olyan pépes dolog lett. S az használt. S akkor úgy is vót, hogy megfőztem a sárgarépat, s eztet beléfőztem, s ezt megették szívesen.*

Papp Nóra: A sárgarépát a rizsnyákkal?

Bartha Márta: *Igen. S a sárgarépát megreszeltem, s akkor vízbe tettem, sós vízbe, s a rizsnyákok mellé tettem, s akkor úgy össze.*

Papp Nóra: És ez mire volt jó?

Bartha Márta: *Amikor bélhurutosok voltak, s ment a gyomrik, akkor az es jó volt.*

Papp Nóra: És a káposztalapi jó volt valamire?

Bartha Márta: *Na az es gyulladásra való. Én akkor tettem fel, amikor a gyermekeket így választottam, s sok volt a tejem, s akkor a mellemre úgy reaborogattam, s úgy megtérítette. S van, akinek úgy fáj, s reaborogassa a térdre, s az es jó.*

Bartha Sámuel: Tyúkvirágból milyen szörpöt tetszett készíteni?

Bartha Márta: *Kóstoljátok meg.*

Papp Nóra: Hogyan tetszik készíteni a tyúkvirág-szörpöt?

Bartha Márta: *Hát a tyúkvirágot szedtem. Az az a sárga, minek a szárát megeszem. Leszedtem egy olyan jó két marékkal, s aztat főztem vizet s belé tettem, nyersen többit nem főztem.*

Papp Nóra: Cukrot nem tetszik hozzáadni?

Bartha Márta: *De igen. Az tartsa el.*

Papp Nóra: Mennyi cukor kell?

Bartha Márta: *Találomra tettem. Nem mértem így.*

Papp Nóra: Még ilyet hallottunk, hogy sárik gyertyányökér.

Bartha Márta: *A gyertyányökér. Sárikságra való. Akinek sáriksága van, aztat megfőzi. Hanem egy alkalommal a nővérem, egy nővérem volt, de már meghalt nyolcvannyalc éves volt. És fiatalasszony korában jött fel és a szemire lett egy olyan petty, egy olyan vércseppszerűség. S nagyapó akkor még élt, s azt mondta, nézze meg nagyapó, mi lett a szememre. S azt mondja, hogy ez a sárikságnak a jele, fiam. Gyertyagyökerűt hozta elő, mert ő elment, s szedte ezeket a gyógyfüveket. Meg volt száradva, s törte meg apróra, s megitt egy pálinkát, s a pálinkába belé tettem szesszel, s azt mondta: na fiam, ebből minden reggel egy fél pohárral igyál meg, s meglátod elmúlik, s nem kerülsz a kórházba. S tényleg elmúlt.*